

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Transkulturní komunikace

Co lze tolerovat a co už ne?

Analýza vybraných kulturních zvyklostí z perspektivy transkulturní komunikace

Bakalářská práce

Autor: Petra Kozlová
Studijní program: B6107 Humanitní studia
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Zdenka Sokolíčková, Ph.D. M.A.

Zadání bakalářské práce

Autor: Petra Kozlová

Studium: P16P0245

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Co lze tolerovat a co už ne? Analýza vybraných kulturních zvyklostí z perspektivy transkulturní komunikace**

Název bakalářské práce AJ: What can and what cannot be tolerated? Analysis of selected cultural customs from the perspective of transculture communication

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato práce se bude podrobně věnovat analýze některých kulturních a náboženských zvyklostí, které se v Evropě v poslední době vyskytují i přesto, že tu nejsou doma. Jedná se především o kulturní a náboženské zvyklosti pocházející z muslimského prostředí. Tato analýza se bude snažit na problémy pohlédnout z perspektivy transkulturní komunikace a přijít na to, co lze tolerovat popřípadě popsat jaká kritéria jsou pro toleranci či netoleranci určitých problémů klíčová. V celé práci bude naprosto nezbytný pohled na člověka jako na jedince s nezcizitelnou důstojností, svobodou a identitou.

Burda, František. (2016). Za hranice kultur: transkulturní perspektiva. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Harris, Sam. (2016). Islám a budoucnost tolerance: rozhovor. Praha: Volvox Globator. Marada, Radim, ed. (2006). Etnická různorodost a občanská jednota. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). Sacks, Jonathan. (2017). Důstojnost v rozdílnosti: jak se vyhnout střetu civilizací. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton. Reale, Giovanni. (2005). Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK)

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Zdenka Sokolíčková, Ph.D.

Oponent: ThLic. David Bouma, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.10.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucí bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26. 3. 2019

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Zdence Sokolíčkové, Ph.D. M.A. za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup při konzultacích a psaní této práce.

Anotace

KOZLOVÁ, Petra. *Co lze tolerovat a co už ne? Analýza vybraných kulturních zvyklostí z perspektivy transkulturní komunikace*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 51 s. Bakalářská práce.

Vlivem globalizace se na území dnešní Evropy vyskytuje velké množství kulturních zvyklostí a tradic, jejichž původ a historický vývoj není zcela v souladu s takzvaným evropským duchem. Přesto se však tyto kulturní zvyklosti a tradice v dnešním evropském prostředí vyskytují. Hlavní otázkou této bakalářské práce bude, zda kulturní prvky, které nejsou v souladu s evropskými hodnotami lze i přesto na evropském území tolerovat, popřípadě za jakých podmínek. V práci se budu soustředit převážně na kulturní zvyklosti pocházející ze světa islámu. Na celou problematiku budu pohlížet skrze kulturní relativismus.

V první části práce se pokusím popsat, co to vlastně jsou evropské hodnoty a jakým způsobem se vyvíjela evropská kultura taková, jakou ji známe dnes. Pokusím se nastínit některé základní myšlenky islámu nutné pro tuto práci. Dále se pokusím najít, co společného mají tyto dva, na první pohled tak odlišné, civilizační okruhy.

Ve druhé části práce se budu věnovat analýze některých kulturních zvyklostí ze světa islámu, vyskytujících se v současnosti v Evropě. Pokusím se také pohlédnout na jejich přítomnost v Evropě z perspektivy transkulturní komunikace.

Klíčová slova: islám, evropská kultura, kulturní zvyklosti, křesťanství, analýza muslimských kulturních zvyklostí, muslimské ženy, kulturní relativismus, lidská práva

Annotation

KOZLOVÁ, Petra. What can and what cannot be tolerated? Analysis of selected cultural customs from the perspective of transculture communication. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 51 pp. Bachelor Degree Thesis.

Due to the globalization, there is a large number of cultural customs and traditions in today's Europe, whose origin and historical development is not quite in harmony with the so-called European spirit. Nevertheless, these customs and traditions are present in the European environment. The main question of this bachelor's thesis is, whether we can tolerate the cultural elements which are not in harmony with European values, or alternatively, on what conditions. In my work, I am going to talk mostly about cultural customs originating from Islam. I am going to look at this issue through cultural relativism.

In the first part of my work, I describe what the European values actually are and how the European culture developed to the form as we know today. I also mention some basic ideas of Islam, necessary for this work. Further, I find out what these two, seemingly completely different civilizations, have in common.

The second part of my work deals with the analysis of selected cultural customs of the Islamic world, which currently can be found in Europe. In addition, I view their presence in Europe from the perspective of transculture communication.

Keywords: Islam, European cultural, cultural customs, Christianity, analysis of muslim cultural customs, muslim women, cultural relativism, human rights

Obsah

Úvod.....	8
1. Základy evropské kultury	10
1.1. Křesťanství jako základ evropské morálky a práva	13
1.1.1. Člověk jako osoba z hlediska křesťanství.....	15
1.2. Lidská práva jako základ práva evropského	16
1.2.1. Univerzalita lidských práv?	17
2. Islám, aneb existuje muslimská kultura?	18
2.1. Vznik islámu	18
2.1.1. Korán	19
2.2. Islámské právo – právo Šaría.....	20
2.3. Lidská práva v muslimských zemích.....	21
2.4. Islám a politika.....	22
3. Evropa jako místo střetu kultur.....	25
3.1. Společné prvky křesťanství a islámu	27
4. Analýza vybraných kulturních prvků z perspektivy transkulturní komunikace	29
4.1. Rozpor mezi islámskou tradicí a evropskými hodnotami nejen z pohledu evropských médií.....	30
4.2. Zahalování žen.....	32
4.2.1. Hidžáb a školní uniforma aneb tradiční muslimské oděvy v evropských médiích	34
4.2.2. Zahalování muslimských žen v Evropě z pohledu transkulturní komunikace.....	35
4.3. Nerovné postavení žen v islámu – násilí na ženách.....	38
4.3.1. Domácí násilí a podřízenost žen v muslimských rodinách ve světle evropských médií.....	41
4.3.2. Dvojitá diskriminace muslimských žen v Evropě	41
4.3.3. Pohled transkulturní komunikace na násilí a diskriminaci	43
Závěr	45
Literatura a použité zdroje	48

Úvod

Co lze tolerovat a co už ne? Tato úvodní otázka je nejen část názvu této práce. Je to také jeden z hlavních problémů současné Evropy v souvislosti s přistěhovalci, migranty a cizinci a především v souvislosti s jejich zvyklostmi, tradicemi a kulturními prvky, které se staví proti takzvané evropské podstatě. Hlavní otázkou, na kterou se budu v průběhu své práce snažit najít odpověď, je, zda je správné tolerovat veškeré kulturní, náboženské i jiné zvyklosti a tradice na evropském území i když zde nemají svůj původ a nekorespondují s evropskými hodnotami. Popřípadě, kde leží pomyslná hranice tolerance, na co lze pohlížet jako na přípustné a co je nutné odsoudit? Ve své práci se budu soustředit na kulturní prvky islámu v Evropě a na celou problematiku se budu v průběhu práce snažit pohlížet optikou kulturního relativismu, tedy tak, že každá kultura je jedinečná a lze ji pochopit pouze v kontextu jejích vlastních zvyklostí, tradic, hodnot, idejí a norem.¹

Aby však bylo možné alespoň se pokusit takto složitou otázku zodpovědět, bude nezbytné podívat se nejprve podrobněji na vlastní kulturní tradice, hodnoty a normy a uvědomit si, z čeho vyvstávají. Nelze totiž posuzovat a integrovat cizí kulturu bez důkladné znalosti a pochopení kultury vlastní.

Právě z tohoto důvodu se v první kapitole své práce pokusím ukázat, z čeho evropská kultura vyvstala, na čem rostla a co jsou hlavní myšlenky a ideje, které provázely její vývoj a růst až do současné doby. Častým problémem dnešních dní bývá právě neschopnost určení toho, co je typicky evropské, a následná absence evropských hodnot. Bez těchto předpokladů však nelze vést žádný mezikulturní ani mezináboženský dialog. Proto si v první kapitole práce kladu za cíl pokusit se popsat a ukázat, jakým způsobem se evropské hodnoty a ideje vyvíjely a co vlastně jsou a znamenají.

Ve druhé kapitole se pokusím představit druhý kulturní okruh, který bude pro mou práci stěžejní. Tímto okruhem je islám. V této kapitole se pokusím nastínit hlavní témata nezbytná pro pochopení tradic vyskytujících se na území Evropy. Obdobná syntéza jako v první kapitole nebude kvůli různorodosti islámu možná. Ráda bych se ale soustředila na ty prvky, které mají různé varianty islámu společné.

¹ SOUKUP, Václav. Antropologie: teorie člověka a kultury. Praha: Portál, 2011, s. 417.

Cílem kapitoly číslo tři bude krátce ukázat, že historie Evropy jako místa střetu kultur je dlouhá a není to jen problém současné doby. Pokusím se také nastítnit společné prvky křesťanství a islámu jako základ pro možný dialog mezi kulturami na území Evropy.

Se čtvrtou kapitolou se dostanu k jádru celé této práce. Pokusím se zanalyzovat některé problematické muslimské kulturní prvky, které se vyskytují na území dnešní Evropy, ale nemají zde své kulturní a historické zázemí. V této kapitole se také pokusím nastítnit některé současné medializované případy a zhodnotit je z perspektivy transkulturní komunikace.

V závěru své práce se pokusím odpovědět na otázku již zmíněnou v úvodu. Co lze tolerovat a co již ne? To také považuji za hlavní cíl své práce. Ve světle kulturního relativismu pohlédnout na jednotlivé kulturní prvky vycházející z islámu, které se v současné době dostávají do střetu s evropskými hodnotami a idejemi. Mým hlavním cílem bude určit, zda tyto kulturní prvky na území Evropy přijmout a pokud ano, tak za jakých podmínek. Předpokládám, že skutečnosti, fakta a úvahy, kterými se budu v průběhu práce zabývat, budou dostačující k zodpovězení tohoto dilematu.

1. Základy evropské kultury

„Jednotná v rozmanitosti“² – tak zní motto Evropské unie a totéž platí nejen pro Evropu jako politický, hospodářský a ekonomický celek. Evropská rozličnost spočívá především ve velkém množství kulturních variací a nespočtu možností toho, jak lze chápat to, co je typicky evropské. Obrovská evropská rozmanitost je důsledkem toho, že Evropa se nevyvíjela jako jeden celek, spíše naopak. Od 9. století se napříč evropským kontinentem začínaly zřetelně formovat jednotlivé kulturní proudy, které se později staly základem pro dnešní velké země.³ Tuto roztržitost na menší kulturní a politické celky můžeme spatřovat v téměř celé evropské historii a je patrná až do dnešních dní. Není-li však Evropa jednotkou politickou, nemá-li ani žádnou geografickou jednotu a je-li skutečně tak kulturně různá, můžeme vůbec hovořit o jednotné Evropě? Jak se pokusím ukázat v následujícím textu, žádný ze zde zmíněných rozdílných aspektů nemůže překonat duchovní podstatu, ze které se dnešní Evropa zrodila. Evropa taková, jakou ji známe dnes, je výsledkem procesu trvajícího několik tisíc let. V různých historických etapách se součástí její podstaty stávaly neustále nové ideje, které určitým způsobem zdokonalovaly, upravovaly a v některých případech i potlačovaly ideje již dávno zakořeněné. Díky těmto procesům vznikl v Evropě zcela jedinečný hodnotový systém, který ačkoli se rozšířil do vzdálených konců světa (konkrétně do Severní Ameriky a Austrálie), je specifický právě pro evropský kontinent.⁴

Chceme-li zjistit, z jakých kulturní a duchovních idejí Evropa povstala a hlavně jaké hodnoty jsou pro její vznik, ale i budoucí přežití nezbytné, je nutné začít hledat od úplného počátku. V období mezi lety 484 – 425 př. Kr. se můžeme s pojmem Evropa setkat zcela poprvé. Toto pojmenování použil pro popsání určité geografické oblasti jako první Hérodotos. Jím pojmenovaná oblast však měla zcela jiné zeměpisné hranice než Evropa, jakou známe dnes. V 5. století př. Kr. tvořily centrum tehdejší Evropy Helénské státy a Římská říše. Hranice tohoto starého kontinentu se rozpínaly okolo Středozevního moře. Vzájemná provázanost oblasti byla díky obchodu, dopravním

² HLAVATÁ, Kateřina, Eva KRUMPHOLCOVÁ. Evropská unie v kostce. Praha: Jan Vašut, 2008, s. 31.

³ SALMAN, Harrie. Evropa v novém světle: Evropská kultura jako střed mezi Východem a Západem. Praha: Éós, 1994, s. 47.

⁴ BRATINKA, Pavel. Co hýbalo Evropou. Praha: Občanský institut, 2009, s. 3–9.

cestám a společným politickým systémům značná. Právě díky tomuto vzájemnému propojení je pro tuto starobylou oblast již použité označení kontinent zcela vhodné.⁵

V průběhu 7. a 8. století došlo vlivem nezadržitelného postupu Islámu k rozdělení do té doby jednotného starobylého kontinentu. Z jednoho kulturně, obchodně a politicky provázaného kontinentu se tak staly kontinenty hned tři, dnešní Asie, Afrika a Evropa. Ty se dále vyvíjely zcela nezávisle na sobě. Pro naše následující úvahy je však důležitý především další osud Evropy. Na přelomu 7. a 8. století Evropa expandovala stále více na sever. Jejím novým pomyslným středem se staly oblasti okolo Gálie, Germánie a Británie a nové severní hranice se rozpínaly téměř až ke Skandinávii.⁶

Pojem Evropa se v dějinách objevil znovu ve spojitosti se Svatou říší Římskou a jejím největším panovníkem, Karlem Velikým. Tentokrát název Evropa však již nebyl pouze zeměpisným označením. Kromě označení říše Karla Velikého sloužil i jako připomínka toho, že Svata říše Římská historicky přímo navazuje na starý kontinent, tedy na Římskou říši a Helénské státy. Byl to tedy jakýsi znak spřízněnosti s historií, ale zároveň měl odkazovat na naději, kterou může přinést budoucnost. Po zániku Karolinské říše Evropa ze slovní zásoby běžných lidí téměř vymizela a do moderní doby se zachovala jen díky učencům, pro které představovala historický pojem. Na počátku moderní doby znamenalo pro běžné uživatele jazyka označení Evropa hlavně vymezení vůči tureckému nebezpečí. Díky spřízněnosti s větší skupinou lidí, která sice geograficky a politicky nepatřila do jednoho státu, ale kulturně a historicky se dalo hovořit o určité sounáležitosti, bylo o mnoho snadnější určit, kdo jsou „oni“, tedy vůči komu bylo nutné se vymezit. Právě pro tento účel bylo označení Evropa, popřípadě Evropan ideální. K úplnému prosazení a běžnému použití tohoto pojmu však s plnou platností došlo až v 18. století.⁷

Jak jsem se pokusila ukázat v předešlém textu, název Evropa v sobě neskrývá pouze označení pro určitou oblast, ale nese s sebou i konkrétní kulturní a historické dědictví. A v dobách minulých tomu nebylo jinak. Pokusila jsem se vyjasnit, jak označení Evropa vznikalo a jakým směrem se ubíral vývoj nejen samotného pojmu, ale i oblastí, kterou označoval. Pojdme se nyní opět vrátit k hledání kulturních a

⁵ RATZINGER, Joseph. Evropa: její základy dnes a zítra. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 9.

⁶ RATZINGER, Joseph. Evropa: její základy dnes a zítra. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 9–10.

⁷ RATZINGER, Joseph. Evropa: její základy dnes a zítra. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 10–13.

duchovních idejí, na jejichž základech Evropa povstala, a hodnot zcela typických právě pro ni.

Přazáklady idejí dnešní Evropy můžeme spatřovat v řeckých městských státech a Římské říši, tedy v onom starém kontinentu, o kterém jsem se již zmiňovala. Ve starověkém Řecku se totiž zrodila filosofie a řecká racionalita, jeden ze tří kulturních a duchovních kořenů Evropy. Právě zde totiž vznikla představa, že svět je pro člověka poznatelný, a tudíž má smysl snažit se jej zkoumat a hledat odpovědi na otázky spojené s fungováním světa a lidskou existencí. Podle antických myslitelů byl svět poznatelný skrze logos, to znamená, že nebyl náhodně uspořádaný, ale naopak měl svůj jasně daný řád, který mohl člověk odhalit a orientovat se v něm. Právě tato rozumová podstata světa se stala živnou půdou pro vznik zcela nové vědy, filosofie.⁸

Další zlomový okamžik v duchovním a kulturním vývoji Evropy přišel s nástupem křesťanské víry. To ve své knize skvěle vystihl Giovanni Reale: „Křesťanské poselství je završením a zdokonalením starozákonního myšlení, které radikálně převrací řecký způsob nazírání.“⁹ Člověk se stal Bohem absolutně chtěný a skrze tento vztah získal svou absolutní důstojnost. Křesťanství tak přineslo do té doby nevídanou představu o člověku, člověk byl nyní osobou. Právě to položilo základ pro zcela nové vnímání lidskosti. Nyní nebyla kladně vnímána pouze lidská duše, jako tomu bylo v antickém Řecku, ale také tělo. Nahlížení na svět skrze křesťanskou nauku znamenalo jakousi mravní revoluci. Díky všeobecně přijímaným křesťanským dogmatům měla být důstojnost přiznána všem bez rozdílu a nikoli pouze vybraným skupinám lidí.¹⁰

Třetím a posledním pilířem, na kterém stojí Evropa taková, jakou ji známe dnes, byla vědecko-technická revoluce. Ta nastala počátkem 17. století, právě v době života a bádání Galilea Galilie. Ten se svou zcela novou vědou mechanikou položil její základy. Další klíčovou událostí, která ovlivnila budoucí vývoj Evropy, byl vznik dvou zcela nových vědeckých oblastí – věd experimentálních a věd empirických. Právě toto

⁸ REALE, Giovanni. Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 55–78.

⁹ REALE, Giovanni. Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 93.

¹⁰ REALE, Giovanni. Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 91.

rozdělení věd později zásadně ovlivnilo nejen Evropu, ale vlastně i celý svět.¹¹ Ačkoli vědecko-technická revoluce ovlivnila obraz dnešní Evropy a celého světa nejradikálněji, nepřinesla s sebou pouze klady. Potlačení a popření předchozích dvou evropských kulturních kořenů, tedy antického dědictví a křesťanské nauky, je přímým důsledkem nového věku nazývaného věk vědy a techniky.¹² V současné době se, dle mého názoru, stává stále palčivější otázka, jak se současná Evropa s potlačením svých kulturních a duchovních kořenů vypořádá.

1.1. Křesťanství jako základ evropské morálky a práva

Poté, co jsem se pokusila shrnout kulturní a duchovní kořeny, na nichž Evropa vyrůstá, zbývá zodpovědět ještě poslední neznámou. Jaké jsou zcela typické evropské hodnoty? Je to přesvědčení, že světské oblasti života by se měly striktně oddělit od oblastí posvátných, dále je to víra ve svobodu člověka, v rovnost všech lidí bez rozdílu a v nepopíratelnou lidskou důstojnost.¹³ Právě tyto hodnoty a zároveň respekt a úcta, se kterými je na ně nahlíženo, jsou přímým důsledkem určité morální tradice, která se na evropském území utvářela díky křesťanskému vlivu. Právě tato skutečnost mě dovedla k přesvědčení, že ačkoli antická kultura byla prvním životadárným impulzem, který odstartoval dějiny Evropy, a vědecko-technická revoluce těmto dějinám dala zcela nový směr a vtiskla Evropě její současnou tvář, byla to právě křesťanská tradice, která Evropě vdechla duši a učila ji morálce. Právě z tohoto důvodu se domnívám, že křesťanská tradice je ze všech již zmíněných kulturních a duchovních kořenů Evropy nejpodstatnější. A proto bych se křesťanství jako matce evropských hodnot a morálky ráda v následujícím textu věnovala podrobněji.

Již od 4. století, kdy se křesťanství v Evropě stalo dominantním náboženstvím, bylo usilováno o oddělení moci církevní od moci světské. Ačkoli se v průběhu dějin na tomto poli odehrálo mnoho střetů, a častokrát i střetů velmi násilných, církev s vlastním majetkem, mocí a vlivem tvořila po většinu času určitou protiváhu moci světských panovníků. To ona utvářela všeobecně přijímané mravní zásady a ustanovovala

¹¹ REALE, Giovanni. Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 119–121.

¹² REALE, Giovanni. Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 31–32.

¹³ BRATINKA, Pavel. Co hýbalo Evropou. Praha: Občanský institut, 2009, s. 7.

odpovědi na zásadní otázky týkající se dobra a zla.¹⁴ Dobro se tedy neurčovalo podle toho, co řekl panovník, spíše ba naopak. Existoval vyšší mravní řád, na základě kterého bylo možné posuzovat i jednání panovníků a určovat jejich mravní kvalitu.¹⁵

Již zmíněné rozdělení moci světské a církevní se nazývalo nauka o dvou mečích, a bylo přímo inspirováno výrokiem z Bible: „Co je císařovo, odevzdejte císaři, a co je Boží, Bohu“¹⁶. I díky tomuto mocenskému uspořádání nebylo možné, aby na sebe jedna osoba strhla veškerou moc a vládu nad celým kontinentem. Na vlivu, který měla církev na každodenní život obyvatelstva, bylo totiž očividné, že moc panovníka je do značné míry omezená. Právě tento fakt se stal základním kamenem pro desakralizaci politiky.¹⁷

Nauka o dvou mečích navíc byla, kromě již zmíněných skutečností, naprosto nezbytná i pro svobodné vzdělávání a přemýšlení o věcech veřejných. Jen díky uplatnění tohoto principu se totiž církev mohla zasloužit o vytvoření svobodného, na světské moci nezávislého vzdělávání. To umožnilo obyvatelům tehdejší Evropy pohlížet na některé věci z jiné perspektivy než jejich současníkům ve vzdálených končinách. V důsledku toho například nebylo zlo vnímáno jako všudypřítomný, věčný a neměnný prvek. Lidé věřili, že díky svému dobrému chování mohou být zla ušetřeni. Zlo totiž nebylo nic jiného než pouhý důsledek špatného lidského chování. Ani sebelepší a sebekornější chování však často nedokázalo lidský život od pohrom zcela uchránit. Stále ale existovala naděje na věčný život po vzkříšení, pouze však v případě, že se člověk bude chovat dobře. Tento celý koncept mohl fungovat jen díky víře v člověka jako ve svobodnou bytost, která byla v Evropě trvale zakořeněná.¹⁸

Víra ve svobodu člověka úzce souvisí s další evropskou jedinečností. Totiž s uznáním rovnosti všech lidí před Bohem. Tato průlomová myšlenka, ze které se později zrodila liberální demokracie taková, jakou ji známe dnes, byla inspirována Ježíšovými výroky z Nového zákona. Ježíš se v některých pasážích ztotožňuje s těmi nejubožejšími z lidí. Právě toto gesto propůjčilo člověku jeho absolutní důstojnost danou Bohem a zrušilo materiální rozdíly jakožto měřítko lidství a důstojnosti. „Rozdílné postavení bylo věcí role, do které člověka postavil Bůh, nikoli nějaké kvality

¹⁴ BRATINKA, Pavel. Co hýbalo Evropou. Praha: Občanský institut, 2009, s. 3–5.

¹⁵ WEIGEL, George. Katedrála a krychle: úvahy o evropské morálce. Praha: Občanský institut, 2005, s. 9.

¹⁶ Bible (Ekumenický překlad), Marek 12, 17

¹⁷ WEIGEL, George. Katedrála a krychle: úvahy o evropské morálce. Praha: Občanský institut, 2005, s. 9.

¹⁸ BRATINKA, Pavel. Co hýbalo Evropou. Praha: Občanský institut, 2009, s. 4–6.

duše¹⁹. Zmíněné sebeztotožnění Boha s člověkem mělo však i další kladné důsledky. Zasluhou církve vznikl základ pro dnešní sociální pomoc a nemocnice a právě díky tomuto chápání člověka je pro nás dnes pomoc chudým a nemocným běžnou záležitostí. Častokrát právě církev byla jediným zastáncem domorodých obyvatel v dobách kolonizace a její mocenské oslabení mívalo pro domorodé obyvatelstvo fatální důsledky.²⁰

V této kapitole jsem se pokusila ukázat, že křesťanská nauka a církev měla na formování morálních postojů Evropanů a evropského práva nemalý vliv a pokusila jsem se tak obhájit svůj názor na křesťanskou zvěst jako nejdůležitější ze tří evropských kulturních a duchovních kořenů. V následující části textu bych ještě u tématu křesťanské zvěsti ráda setrvala a zaměřila se na problematiku člověka jakožto osoby. Právě rozdílné vnímání osoby v rozličných kulturních oblastech bude totiž pro mou další práci nepostradatelné.

1.1.1. Člověk jako osoba z hlediska křesťanství

Giovanni Reale se ve své knize *Kulturní a duchovní kořeny Evropy: Za obrození evropského člověka*, táže: „Jak se to mohlo stát, že jsme ztratili pojem člověka jako osoby?“²¹ Jeho odpovědí je, že jsme zrušili Boha. Pojem osoby vznikl díky jedinečnému vztahu mezi člověkem a Bohem. Bůh se vztahuje ke člověku a člověk je Bohem absolutně a bezpodmínečně přijat a milován. Právě tímto vztahem člověk získal svou absolutní důstojnost a stal se osobou.²² Nemá tedy Giovanni Reale pravdu? Ve chvíli, kdy jsme se rozhodli zavrhnout část svého kulturního a duchovního dědictví, nemohlo se stát, že jsme ztratili určitou kulturní či duchovní kontinuitu a naše tradiční hodnoty nám tak přestaly dávat smysl?

Vraťme se však zpět od této úvahy k pojmu osoba. Jako první přišel s její definicí Boëthius zhruba okolo roku 500 a dále ji poté rozšířil Tomáš Akvinský. Ráda bych se však přes definice přenesla dále a pokusila se blíže vysvětlit souvislost mezi osobou a Bohem. Člověk je skrze své tělo osobou, ale tento pouhý fakt mu nestačí k realizaci

¹⁹ BRATINKA, Pavel. *Co hýbalo Evropou*. Praha: Občanský institut, 2009, s. 6.

²⁰ BRATINKA, Pavel. *Co hýbalo Evropou*. Praha: Občanský institut, 2009, s. 5–7.

²¹ REALE, Giovanni. *Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 109.

²² REALE, Giovanni. *Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 109–115.

pomocí sebeuskutečnění. Sebeuskutečnění může být realizováno pouze personálním vztahem k druhé osobě. Osoba tedy dojde naplnění pouze skrze vztah k druhému.²³ Dynamika takového vztahu však nemusí být trvalá. Právě proto se člověk vztahuje k Bohu a na základě jejich vztahu se utvrzuje vztah osoby k druhému. Základem, o který se tedy opírá chápání člověka jako osoby, je láska.²⁴

1.2. Lidská práva jako základ práva evropského

V předchozím textu jsem se pokusila nastínit, z čeho evropská kultura vzešla a co stálo za vznikem jejích hodnot a morálky. Právě z těchto hodnot typických pro Evropu, potažmo pro západní svět, se později zrodil koncept lidských práv, který se stal základem naší moderní evropské společnosti. Ráda bych se nyní na koncept lidských práv zaměřila podrobněji.

Dne 10. prosince 1948 přijala Organizace spojených národů (OSN) Všeobecnou deklaraci lidských práv. Cílem tohoto dokumentu bylo vytvořit normu, která by byla všeobecně dodržována a na základě které by všichni lidé získali stejná práva a povinnosti. Tato deklarace však v současné době představuje pouze pomyslnou špičku ledovce. Po jejím vzniku byla ustanovení v ní uvedená dále rozšiřována a v důsledku toho se dnes OSN zasazuje o pomoc a ochranu dětí, duševně nemocných, menšin, žen a mnoha dalších skupin.²⁵

Deklarace lidských práv se ve svých třiceti článcích snaží blíže specifikovat problematiku dodržování lidských práv v oblastech kulturních, politických, ekonomických a mnohých dalších. Jako nejvyšší cíle, o něž Všeobecná deklarace lidských práv usiluje, byly stanoveny udržení míru, svobody jedince, přátelských vztahů mezi národy a vytvoření světa bez strachu a nouze.²⁶ Na základě Všeobecné deklarace lidských práv by měla být všem lidem bez rozdílu přiznávána stejná práva a se všemi by mělo být jednáno v souladu s tímto dokumentem. Ne vždy je tomu ovšem tak.

²³ CORETH, Emerich. Co je člověk?. Praha: Zvon, 1996, s. 153–155.

²⁴ REALE, Giovanni. Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 109–117.

²⁵ Fakta a čísla OSN: základní údaje o Organizaci spojených národů. Praha: Informační centrum OSN, 2002, s. 185–186.

²⁶ MIČKAL, Josef, ed. 50 let Všeobecné deklarace lidských práv: 10. 12. 1948 : [sborník]. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1998, s. 177–184.

1.2.1. Univerzalita lidských práv?

S problematikou lidských práv úzce souvisí jejich univerzalita. Jak jsem již zmínila, lidská práva mohla vzniknout jen díky specifickým historickým a kulturním podmínkám, které byly přítomné pouze na evropském kontinentě a umožnily tak, aby se z původně křesťanských myšlenek zrodil dnešní propracovaný koncept lidských práv. V současné době však ve spojitosti s prosazováním lidských práv zaznívaly stále hlasitěji otázky týkající se jejich univerzality. Měla by být lidská práva prosazována i mimo západní společnost? Budeme-li se na tuto otázku snažit nahlížet skrze teorii kulturního relativismu, pak se nám prosazování lidských práv v zemích, ve kterých pro ně chybí kulturní a historické předpoklady, může zdát etnocentrické. V této chvíli je však více než nutné zamyslet se nad etickým aspektem celého problému. Jestliže naše evropská a vlastně i celá západní společnost postavila základy své civilizace na rovnosti všech lidí bez rozdílu a na svobodě jednotlivce, neznamená to, že se těchto hodnot zříkáme v případech, když přehlídíme jejich porušování. Kde přesně leží hranice mezi tím, co tolerovat lze, a tím, proti čemu je nutné se zásadně vymezit?

2. Islám, aneb existuje muslimská kultura?

Na předešlých stranách této práce jsem se pokusila přednést základní informace o evropské kultuře v kontextu mého tématu. Pokusila jsem se nastínit, jak vznikal a z čeho v současné době vychází jeden z kulturních okruhů, kterým jsem se rozhodla věnovat, tedy Evropa. Protože se však chci dále zabývat analýzou některých muslimských zvyklostí a tradic na půdě Evropy, je nezbytné zamyslet se dále i nad samotným islámem. Islám je monoteistické náboženství. Je však možné na něj pohlížet také jako na soubor právních norem a kulturních zvyklostí, které ne vždy vycházejí z muslimské náboženské tradice. Konkrétně vymezit pojem muslimská či islámská kultura je velmi problematické, možná dokonce nemožné. Islám si totiž nelze představit jako jediný kulturní proud. Nelze jej chápat „jak ztuhlý monolit.“²⁷ Jeho součástí je velké množství sekt a z toho plynoucích způsobů, jak lze vyložit, co je skutečná kulturní tradice spojená s islámem. Díky tomu se v následující části své práce nebudu pokoušet o syntézu islámu, srovnatelnou s předchozí kapitolou pojednávající o Evropě. Spíše se pokusím nastínit některé skutečnosti související s islámem, které by mohly být užitečné pro mou následnou analýzu.

2.1. Vznik islámu

V souladu s dnešní historickou vědou vznikl islám v 7. století n. l. v Arábii a jeho zakladatelem byl prorok Muhammad. Muslimskou tradicí je však Muhammad považován za posledního z řady proroků. Před Muhammadem byli známi proroci Adam, Noe, Abrahám, Mojžíš, Ježíš a další. Muslimové věří, že jejich náboženství bylo zjeveno již prvnímu z lidí a zároveň prvnímu islámskému prorokovi Adamovi. Avšak až Muhammad dovršil islámskou víru a uzavřel dlouhou řadu proroků.²⁸

Podle Koránu, kterému se ještě dále budu věnovat, se všichni z proroků dělili o jednotné chápání Boha. Všichni ale také byli ovlivněni rozdílným společenským a dobovým kontextem, a proto se jejich výklad zjevení od Boha mohl lišit. Až Muhammad zjevení upřesnil, zformoval islámskou víru téměř do dnešní podoby a zevšeobecnil ji pro všechny.²⁹ Podle muslimské tradice obdržel Muhammad v roce 610

²⁷ KROPÁČEK, Luboš. Duchovní cesty islámu. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 8.

²⁸ KROPÁČEK, Luboš. Duchovní cesty islámu. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 9–10.

²⁹ HAERI, Fadhlalla. Základy islámu: tradice, historie, vývoj, současnost. Olomouc: Votobia, 1997, s. 15–17.

n. l. první zjevení od Boha v podobě prvních slov arabského Písma, tedy Koránu. Podobná zjevení následně pokračovala po celý jeho život.

Zhruba dva roky po prvním zjevení začal Muhammad veřejně kázat v Mekce a získal své první konvertity z řad příbuzných.³⁰ Obecně však první roky, kdy Muhammad působil pouze jako kazatel a snažil se šířit víru v jediného Boha – Alláha slovem, nepřinesly žádné výrazné úspěchy. Lidé z Mekky se k jeho kázání velmi často stavěli odmítavě a nepřátelsky. Zlom nastal v roce 622 n. l., kdy Muhammad emigroval do Medíny. Zde byl uznán za duchovního i politického vůdce. Nesnažil se již svou víru šířit pouze slovy, jako tomu bylo v Mekce. V Medíně se Muhammad snažil vytvořit nové politické společenství spojené ideou islámské víry mnohdy i za cenu ozbrojeného konfliktu. Muhammadovi se nakonec arabské kmeny podařilo sjednotit pod jednotnou ideu islámu. Rozhodnutí arabských kmenů přijmout islám však bylo mnohdy spíše otázkou politickou než otázkou skutečné víry.³¹

2.1.1. Korán

S působením proroka Muhammada a jeho životem je neodmyslitelně spjat Korán. Korán je muslimy považován za první ze zdrojů islámského práva³² a zároveň za svatou knihu islámu. Obsahuje rozsáhlou sbírku textů, které se podle islámské tradice zjevovaly Muhammadovi v rozmezí asi dvaceti let, kdy působil jako prorok.³³ Texty jsou členěny do 114 kapitol, které se nazývají súry. Každá súra má různý počet různě rozsáhlých veršů.³⁴ „Podle ortodoxního učení islámu je Korán nestvořené slovo boží, existující od věčnosti.“³⁵ Už jen to je pro výklad Koránu dost problematičné. Text, který byl skrze proroka doslovně předán Bohem, není třeba dál vykládat. Kdyby měl být chápán jinak, Bůh by jej jinak vyjevil. Takovýto přístup je jen část problému. Jak jsem již zmínila, islám nelze chápat jako náboženství s ucelenými a jednotnými zvyky a tradicemi. Je plný nejrůznějších filozofických směrů, myšlenkových proudů a sekt, které se od sebe často liší například i v chápání či výkladu Koránu.

³⁰ ARMSTRONGOVÁ, Karen. Islám. Praha: Slovart, 2008, s. 39–40.

³¹ KROPÁČEK, Luboš. Duchovní cesty islámu. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 12–22.

³² Diplomatičné fórum. In: Youtube [online]. 23. 3. 2016 [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wilGEayuAhk&t=511s>

³³ Přeložil HRBEK, Ivan. Korán. Brno: Levné knihy, 2010, s. 46.

³⁴ Přeložil HRBEK, Ivan. Korán. Brno: Levné knihy, 2010, s. 46–49.

³⁵ Přeložil HRBEK, Ivan. Korán. Brno: Levné knihy, 2010, s. 46.

Právě to jsou některé z důvodů, proč bývá výklad Koránu problematický. To, že nejde jen o problém dnešní doby, je vidět na sporu mezi příznivci Mu'tazily a příznivci ortodoxie, který se odehrál v abbásovské době. Příznivci Mu'tazily se při výkladu koránu přikláněli spíše k alegorii, zatímco příznivci ortodoxie trvali na závazném pojetí Koránu. Právě díky ortodoxii, která tento spor vyhrála, se pojetí Koránu jako věčného a neměnného slova božího dochovalo až do dnešních dnů.³⁶

Důležitou skutečností pro výklad a vůbec obecné pochopení Koránu je také to, že vznikal postupně v průběhu Muhammadova života, tak jak prorok postupně pronášel jednotlivá boží zjevení. Obsah Koránu i jeho forma jsou proto ovlivněny dobovým kontextem i konkrétním rozpoložením proroka. Písemnou a závaznou formu získal Korán až po Muhammadově smrti konkrétně mezi lety 651 – 656 n. l., ačkoli některé příběhy či části Koránu byly sepsány již za prorokova života.³⁷

Jako druhý nejdůležitější zdroj islámského práva bývají uváděny hadíthy. V hadítech je zaznamenáno vyprávění o výroch a činech proroka Muhammada. Právně závazné jsou z toho důvodu, že podle muslimů boží prorok mluví pouze pravdu.³⁸ V hadítech jsou zaznamenány i výroky Muhammada komentující texty z Koránu. Hadisy tak mohou být vnímány i jako prostředky k exegezi Koránu. Je však nutné si uvědomit, že exegezi Koránu si nelze představovat stejným způsobem jako exegezi Bible.³⁹

2.2. Islámské právo – právo Šaría

Za neměnné a věčné slovo Boží je stejně jako Korán považováno i islámské právo – šaría. Toto právo usiluje o regulaci lidského života od narození až do smrti a ovlivňuje téměř všechny jeho oblasti, mnohdy až do nejmenších podrobností. Šaría upravuje právo majetkové, rodinné, dědické a dokonce i trestní. Nezabývá se navíc pouze vzájemnými vztahy mezi lidmi. Upravuje i vztah člověka k Bohu. Za hlavní cíl islámského zákona můžeme považovat snahu uvést veškeré lidské chování v soulad s boží vůlí.

³⁶ KROPÁČEK, Luboš. Duchovní cesty islámu. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 28. – 35.

³⁷ Přeložil HRBEK, Ivan. Korán. Brno: Levné knihy, 2010, s. 66. – 67.

³⁸ Diplomatické fórum. In: Youtube [online]. 23. 3. 2016 [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wilGEayuAhk&t=511s>

³⁹ Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy. In: Youtube [online]. 14. 3. 2016 [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=ns_uFJc_aH0

Díky nejednotnosti islámu je však pojem islámské právo podobně problematický jako pojem islámská kultura. Šaría není jednotná pro celou muslimskou společnost. Odlišnosti v islámském právu a jeho vnitřním uspořádání můžeme zaznamenat například, podíváme-li se blíže na jeho vnímání sunnity a šiiti. V některých oblastech se právo sunnitské, které je celkově dominantnější, od práva šiitského liší značně. Navíc ani toto dělení nelze považovat za konečné. Islámské právo se v některých věcech rozchází i v rámci dvou zmíněných větví islámu, a to podle různých právních škol.⁴⁰

Další věc, kterou je nutné brát v potaz, je, že v současné době je nutné rozlišovat islámské právo – šaría, které vznikalo v průběhu staletí po smrti proroka Muhammada a které nebylo ve svém plném znění a šíři vlastně nikdy uplatněno, a právo dnešních islámských zemí, které také není jednotné pro všechny země s muslimskou většinou.⁴¹ Právní řád v jednotlivých muslimských zemích totiž může být do určité míry odvozen právě od islámského práva, které postrádá svou oficiální a jednotnou předlohu. Jednotlivé muslimské země se tak mohou přiklánět k různým právním školám a rozdíly v právním řádu tak vznikají již zde. Dalšími důvody, proč neexistuje nějaký univerzální muslimský právní systém, jsou zvyky a tradice. Ty se mohou výrazně lišit v závislosti na oblasti. Navíc kromě toho, že tyto zvyky a tradice ovlivnily samotnou podobu islámu v dané oblasti, výrazně se podílely i na utváření závazné právní normy. Najít tak právní řád, který by vyhovoval všem muslimským zemím a na kterém by se všechny země shodly, je téměř nemožné.

2.3. Lidská práva v muslimských zemích

Dodržování, respektive nedodržování lidských práv, bývá v souvislosti s islámem a arabským prostředím skloňováno velmi často. Dodnes jsou v nejrůznějších částech muslimského světa, dodržovány zvyky a tradice, které s lidskými právy ani zdaleka nesouzní – například násilí na ženách, vraždy ze cti či obřizka. Pokusy o změnu však bývají často označovány za etnocentrické a omezující kulturní identitu. Kde je však hranice přípustnosti toho, co lze tolerovat a co již ne? V následujícím odstavci se pokusím ukázat, jakým způsobem se vyvíjela práva v muslimských zemích. Také bych ráda poukázala na způsob, jakým v muslimských oblastech bylo reagováno na ideu

⁴⁰ POTMĚŠIL, Jan. Šaría: úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 15–27.

⁴¹ POTMĚŠIL, Jan. Šaría: úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 16.

lidských práv, která mnohými odpůrci univerzality lidských práv bývá dodnes považována pouze za západní konstrukt.

Mezi lety 632 až 750 se z učení obsaženého v Koránu a hadíthech postupně tvořil systém, z něhož se vyvinula šaría. Toto nově vzniklé islámské právo bylo ve svých počátcích značně ovlivněno systémy, které na určitých územích platily ještě před nástupem islámu. Islámské právo se tedy utvářelo na pozadí práva židovského. Dalšími způsoby, jakými islámské právo absorbovalo jiné vlivy, bylo dobývání nových území. Právě díky tomu islámské právo přebíralo podstatu zákonů například i z římského právního systému.⁴² V průběhu 18. a 19. století se západní kolonizátoři pokoušeli islámské právo nahradit právem evropským. To se poměrně úspěšně podařilo. Od 30. let 20. století se v muslimských zemích evropské právo uplatňovalo v oblastech trestního, občanského a obchodního práva. Na osobní záležitosti se však dále vztahovalo právo šaría. Velmi podobně je tomu i v současné době.⁴³

Uplatňování lidských práv v muslimských zemích je až do dnešních dnů více než problematické. Příchod idey lidských práv vzbudil pozornost i u obyvatel muslimských zemí. Muslimská společnost v současné době odmítá názor, že lidská práva by měla pocházet z konceptu západní kultury. Snaží se dokázat, že lidská práva mají svůj základ v učení proroka Muhammada a ve svaté knize. Takovéto pojetí lidských práv je však velmi komplikované a jejich uchopení v kontextu islámské kultury dělí muslimskou společnost.⁴⁴

Jak již bylo řečeno výše, dodržování lidských práv bývá v současné době v muslimských zemích více než problematické. Vlivem nejrůznějších kulturních zvyklostí a mnohdy i kvůli právům, která vyplývají přímo z šarií, bývají dodnes v některých muslimských zemích mnohá základní lidská práva porušována.

2.4. Islám a politika

Dalším, jistě aktuálním tématem dnešní doby je propojení islámu a politiky jednotlivých muslimských zemí. To, že muslimské státy nejsou sekulární a části islámského práva vkládají do svých právních řádů, je dle mého názoru jeden ze závažných problémů

⁴² HILLENBRAND, Carole. Islám: historie, současnost a perspektivy. Praha: Paseka, 2017, s. 103–104.

⁴³ HILLENBRAND, Carole. Islám: historie, současnost a perspektivy. Praha: Paseka, 2017, s. 112–114.

⁴⁴ COHEN, Joshua, HRUBEC, Marek, ed. Interkulturní dialog o lidských právech: západní, islámské a konfuciánské perspektivy. Praha: Filosofia, 2008, s. 282–289.

nejen moderního islámu, ale i muslimských zemí. Ve spojitosti s touto problematikou se nabízí hned několik otázek. Jako jedna z prvních mě napadá otázka, je-li propojení islámu jako náboženství a politiky problémem opravdu současným? Vždyť již zakladatel islámu prorok Muhammad propojil svou funkci duchovního vůdce s funkcí vůdce politického. Je za takovýchto podmínek vůbec možné oba tyto aspekty od sebe zcela oddělit?

V předislámské době byl hlavní sociální jednotkou na arabském území rod. Spojení několika rodů poté vytvářelo klan, který měl podle tradičních představ společný původ s dalšími klany. Mnohdy to však byla pouze představa. Na základě představ o společném původu docházelo k propojování klanů v kmenech. Za určitým specifickým účelem bylo možné z jednotlivých kmenů vytvořit kmenový svaz. Životnost takové koalice však byla úzce spjata s konkrétním účelem, za kterým vznikla. Jednotlivé kmeny mezi sebou vedly spory, které se často vyvinuly až v krvavé střety. Už tak napjatá situace byla často ještě více komplikovaná přítomností židovských kmenů, které žily v tehdejší Arábii. Dalo by se říci, že do té doby se rodová společnost postupně rozpadala.⁴⁵

To se změnilo s příchodem proroka Muhammada. Jak již zaznělo v předchozích kapitolách, Muhammad byl během svého působení v Medíně prohlášen nejen za duchovního vůdce, ale i vůdce politického. Společnosti, do té doby postavené na rodové příslušnosti, vtiskl novou podobu. Jejím tmelem nebyl již nadále rod, ale náboženství. Právě na základě náboženství se Muhammad vcelku úspěšně pokusil sjednotit jednotlivé arabské rody a kmeny. Až již zmiňované spory o moc po prorokově smrti rozdělily islám na množství sekt, které se sice v některých směrech výrazně lišily, avšak propojení sféry politické a náboženské v nich nadále přetrvalo.

Jak tedy plyne z předešlých odstavců, muslimské obyvatelstvo svou příslušnost ke skupině obhajovalo náboženským vyznáním a nikoli například nacionalismem, jako tomu bylo a dodnes je v západní Evropě. V současné době toto tvrzení pro muslimskou společnost již neplatí. Myšlenka nacionalismu je v nynějším muslimském světě jednou z hybných sil. Nacionalismus ale v této oblasti nemá své kořeny, spíše sem byl přivezen právě ze západní Evropy. Arabský nacionalismus tak má své určité specifické rysy. Byl vsazen do společnosti, která pro myšlenku nacionalismu neměla historické, kulturní ani sociální předpoklady. Určitým způsobem do sebe nově vzniklý arabský nacionalismus

⁴⁵ Přeložil HRBEK, Ivan. Korán. Brno: Levné knihy, 2010, s. 10–17.

zapracoval některé myšlenky islámu, a vlastně nejen ty. Vstřebával do sebe i různé ideologické a myšlenkové směry. Nacionalismus, který známe z Evropy, v arabských oblastech nabývá zcela nových významů.⁴⁶ Nejrůznější vnější vlivy, které na původní myšlenku nacionalismu působily, ji přetransformovaly v myšlenku novou, na míru uzpůsobenou jednotlivým muslimským oblastem.

Vraťme se nyní ale zpět k původnímu tématu, tedy politika a islám. Zabýváme-li se touto problematikou, je nezbytné alespoň okrajově poukázat na jeden z dalších současných problémů islámu, a tím je jeho zpolitizování. Právě to vrhá na islám negativní světlo. V očích veřejnosti se z něj stává náboženství s násilnými a extremistickými prvky. Maajid Nawaz ve své knize rozhovorů se Samem Harrisem uvádí, že výsledkem zpolitizování islámu je určitá touha vnutit jeho pevně danou interpretaci všem. Použití násilí pro šíření zmiňované myšlenky islámu má poté na svědomí zpolitizovaná forma džihádu.⁴⁷ Tyto zpolitizované podoby islámu a džihádu se sice opírají o stejné zdroje jako islámské náboženství, ale je nutné si uvědomit, že byly ovlivněny také množstvím vnějších faktorů, které s muslimským náboženstvím nemají nic společného. Je nutné tedy pohlížet na islám jako na náboženství, jehož podobu určují jeho věřící.⁴⁸

⁴⁶ Josef Muzikář. In: Sborník historický / Praha: Historický ústav ČSAV Sv. 17, (1970), s. 173-198. [cit. 4. 1. 2019]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/issue/view/50>

⁴⁷ HARRIS, Sam, NAWAZ, Maajid. Islám a budoucnost tolerance. Praha: Volvox Globator, 2016, s. 18-23.

⁴⁸ HARRIS, Sam, NAWAZ, Maajid. Islám a budoucnost tolerance: Praha: Volvox Globator, 2016, s. 8-9.

3. Evropa jako místo střetu kultur

V předchozích dvou kapitolách jsem se pokusila nastínit, z čeho vzešla evropská kultura, a také jsem se pokusila vystihnout hlavní problematiku spojenou s islámem, to vše v kontextu mého tématu. Domnívám se, že tento stručný přehled bude nezbytný pro mou následnou analýzu. Vzhledem k tomu, že mým záměrem je pohlížet na analýzu kulturních prvků z perspektivy transkulturní komunikace, bude velmi užitečné přiblížit v následující kapitole některé společné historické a kulturní střety obou kulturních oblastí, kterými se ve své práci zabývám, a také se blíže soustředit na to, co společného mají dvě hlavní náboženství těchto rozdílných civilizací, tedy islám a křesťanství.

Mým cílem v této kapitole není podrobně a přesně popsat celé dějiny střetů a setkávání muslimské a evropské kultury na půdě Evropy. Rozsah této práce by mi to ani nedovoloval. Spíše bych ráda poukázala na vybrané, z mého pohledu nejpodstatnější dějinné události, které určitým způsobem ovlivnily vývoj Evropy.

Ačkoli to již dnes v některých evropských oblastech nemusí být zcela patrné na první pohled, Evropa byla územím střetu islámské a evropské kultury již od počátku 8. století n. l., konkrétně od roku 711. Tehdy muslimové poprvé vstoupili na půdu Evropy v oblasti dnešního Gibraltar. Do pěti let od svého vylodění získalo muslimské vojsko území celého Pyrenejského poloostrova pro svůj chalífát. Dnešní Španělsko se tak na následujících osm set let dostalo pod nadvládu muslimů. Na tak dlouhou dobu se již žádné obdobně velké území muslimům v Evropě nepovedlo získat. Na delší dobu obsadili pouze nejjižnější evropské cípy, z nichž nejvýznamnější byla jižní část dnešní Itálie. O kontrolu nad tímto územím však muslimové přišli koncem 11. století poté, co si Normané zajistili kontrolu nad Sicílií.⁴⁹

Přesuňme se ale o několik století vpřed. Za další významný střet muslimské a evropské kultury na území Evropy lze považovat období počínající 16. stoletím. Tehdy se na evropském území poprvé vyskytl fenomén takzvaného tureckého nebezpečí. Dalo by se říci, že Osmanská říše v období 16. a 17. století dosáhla postavení téměř regulérního evropského státu. I díky tomu ovlivňovala v následujících několika staletích politiku téměř celé Evropy.⁵⁰

⁴⁹ MENDEL, Miloš, Bronislav OSTŘANSKÝ a Tomáš RATAJ. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007, s. 19–24.

⁵⁰ MENDEL, Miloš, Bronislav OSTŘANSKÝ a Tomáš RATAJ. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007, s. 39–41.

O tom, že nelze takzvané turecké nebezpečí podceňovat, se Evropa přesvědčila například v roce 1529, kdy muslimové obléhali Vídeň.⁵¹

Za další evropské území podléhající značnému vlivu muslimů v průběhu dějin lze považovat Balkánský poloostrov, nebo alespoň jeho jihovýchodní část. Až tam v 2. polovině 15. století sahala moc Osmanské říše a toto území ovlivňovala jistě více než moc evropská.⁵²

V předešlém textu jsem popsala pouze tři dějinné momenty z historie setkávání muslimské a evropské kultury, i když by se jich jistě našlo daleko více. V některých zmíněných historických obdobích ovlivnil střet muslimské kultury s kulturou evropskou převážně dobové politické dění a historický vývoj, bez většího vlivu na dnešní evropskou kulturu. Tak tomu bylo například u několik staletí převládajícího období tureckého nebezpečí. Naopak tomu bylo například u muslimské nadvlády nad Pyrenejským poloostrovem. Muslimský vliv zde do dnešních dní můžeme spatřit nejen v některých lidových zvycích a kultuře, ale také je jasně vidět v antropologických rysech dnešního španělského obyvatelstva. I jazyk, především katalánština a španělština v jižních provinciích Andalusie, je ovlivněn arabštinou.⁵³

Z tohoto jasně vyplývá, že soužití evropské a muslimské kultury na území Evropy není pouze trendem moderní doby. Obě civilizace se na evropském území střetávaly po celá staletí a vzájemně se ovlivňovaly. V současné době se opět ukazuje, jak nadčasová je otázka soužití na první pohled dvou naprosto odlišných kultur na jednom území. Evropa se stává nyní ne místem střetů, ale místem soužití dvou kultur. Paradoxně se v současné době ukazuje, že to, co brání integraci nově příchozích a následnému klidnému soužití, není pouze odlišná kultura, ale především rozdílné náboženství. Právě z toho důvodu je nutné hledat, co mají společného náboženství dvou velkých civilizací, k jejichž setkávání dochází na evropské půdě. Tedy co společného má křesťanství a islám, a co můžeme považovat za pevné základy, na nichž lze vést dialog, díky kterému bude možné rozbořit staré stereotypy.

⁵¹ MENDEL, Miloš, Bronislav OSTŘANSKÝ a Tomáš RATAJ. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007, s. 43–46.

⁵² MENDEL, Miloš, Bronislav OSTŘANSKÝ a Tomáš RATAJ. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007, s. 49–50.

⁵³ MENDEL, Miloš, Bronislav OSTŘANSKÝ a Tomáš RATAJ. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007, s. 55–59.

3.1. Společné prvky křesťanství a islámu

Ačkoli se to na první pohled nemusí zdát zcela patrné, islám a křesťanství jsou náboženství vzájemně si velmi podobná. Jednotlivé společné prvky však byly v každém náboženství rozvíjeny zcela odlišným směrem. Právě díky tomu se to, co mají obě náboženství společné, stalo jedním z jejich nejzásadnějších dělicích prvků. Obě náboženství jsou sice monoteistická, ale chápání Boha je u nich diametrálně odlišné. Obě náboženství uznávají starozákonní patriarchy. Dle muslimské tradice to však jsou muslimští proroci, kteří kázali již před Muhammadem. Za další ze společných prvků by se dala považovat i velmi výrazná a podstatná postava zakladatele náboženství. U muslimů se jedná o proroka Muhammada a u křesťanů o Ježíše. Muhammad byl dle muslimské tradice prorok boží, skrze něhož Bůh muslimům předával svaté písmo. Muhammad však sám sobě nikdy nepřipisoval boží podstatu, spíše naopak. Muhammad byl významný duchovní a politický vůdce. Ježíš, zakladatel křesťanské tradice, byl a dodnes je naopak křesťany považován za Syna Božího, který položil svůj život na kříži, za spásu všech lidí.

Je naprosto samozřejmé, že jak křesťanství, tak islám se i přes některé shody od sebe výrazně odlišují. V případě snahy o toleranci na obou stranách je však možné se i navzdory těmto odlišnostem alespoň pokusit o dialog založený na společných nábožensko-historických skutečnostech. Aby však byl tento dialog možný, bude nezbytné, aby věřící obou zmíněných náboženství pohlíželi na tradici druhé skupiny s respektem a takzvaně s otevřenou myslí. V první řadě bude nutné si uvědomit, že obě náboženské tradice jsou navzájem propojeny a nelze je od sebe oddělit. Pro tak důležitý a již zmiňovaný dialog bude nezbytné pohlížet na jednotlivé náboženské skutečnosti jiným způsobem. Nový pohled na obě náboženství by se měl pokusit překonávat jednotlivé rozdíly. Za určitý prvotní základ pro budoucí dialog by se dalo považovat, že křesťané i muslimové věří v jednoho stejného Boha. Muslimové navíc uznávají stejné starozákonní patriarchy jako křesťané. Dalo by se tedy říci, že obě náboženství uznávají jedny dějiny spásy. Další nezbytností pro budoucí dialog bude nutnost pohlížet na proroka Muhammada jako na proroka, který ve své době podával určité svědectví o Ježíši. To, že Muhammad Ježíše považoval za jednoho z řady muslimských proroků, by měl být pro muslimy pádný důvod, proč jej chovat v úctě a s úctou pohlížet i na jeho stoupence, tedy křesťany. Ze stejného důvodu by i křesťané měli k muslimskému prorokovi a muslimům chovat stejnou míru úcty. Muhammad byl přece prorok kázající

o Ježíši. Právě to by mohl být dobrý důvod pro křesťany, proč se pokusit o dialog s muslimskými věřícími. V Koránu navíc nalezneme pasáže, v nichž je Ježíš označován jako slovo boží a zároveň nositel evangelia. Možná, že právě toto by mohl být jeden z dalších důvodů pro muslimy pokusit se pochopit evangelium více a na základě jeho poselství se pokusit o zrelativnění některých utiskujících islámských zákonů.⁵⁴

⁵⁴ KÜNG, Hans, ESS, Josef. Křesťanství a islám: na cestě k dialogu. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 161–180.

4. Analýza vybraných kulturních prvků z perspektivy transkulturní komunikace

S touto kapitolou se dostávám do druhé části své práce. V předešlých kapitolách jsem se pokusila nastínit obecné, teoretické základy, které budou nezbytné pro mou další práci, tedy pro analýzu některých muslimských zvyklostí vyskytujících se v současné době na území Evropy. Dříve než se však pustím do samotné analýzy, pokusím se stručně shrnout současné nejvíce diskutované muslimské zvyky a tradice do jakého si krátkého úvodního přehledu. A z tohoto přehledu následně některé zvyky a tradice rozeberu podrobněji v již zmiňované analýze.

V důsledku mnohých válečných konfliktů, špatných životních podmínek, zhoršujících se klimatických změn a také díky velké míře globalizace dochází v současnosti k neustálému střetu kultur na území Evropy. Evropský kontinent totiž stále pro mnoho lidí představuje naději na lepší život a stává se cílem jejich migrace z oblastí, v nichž si průměrný obyvatel západního světa neumí život ani představit. Podle údajů OSN z června roku 2018 byl počet osob nuceně vysídlených ze svých domovů nejvyšší od 2. světové války. Celkově se jednalo zhruba o 68,5 milionů lidí. Drtivá většina těchto lidí, 85 % z jejich celkového počtu, však zůstávala v okolních rozvojových zemích. Do Evropy tak mířila jen velmi malá část těchto lidí. Do dnešních dní je tomu velmi podobně. I přesto přítomnost těchto lidí vyvolává bouřlivou veřejnou diskuzi v evropské společnosti. Od roku 2014 prudce vzrostl počet osob žádajících o azyl a pocházejících převážně ze Sýrie, Afghánistánu a Iráku, a tím i počet lidí vyznávajících islám.⁵⁵ V současné době tak na území Evropy dochází k určité snaze o mezináboženský dialog, který lze chápat jako snahu o soužití dvou dosti odlišných kultur na jednom území. Na toto soužití je nutné pohlížet jako na výzvu jak pro obyvatele evropských zemí, tak pro obyvatele muslimského původu. Kulturní okruhy, evropský i islámský, mají mnoho odlišností a neshod, jak již je patrné z předešlých kapitol. Navíc některé zvyky a tradice jedné skupiny mohou být zcela v rozporu s kulturními zvyklostmi a celkovou mentalitou skupiny druhé. Díky této skutečnosti se dostávám ke klíčové otázce, na kterou se v průběhu své práce pokouším najít odpověď. Mají muslimové právo své zvyky a tradice, které nesouzní s evropskými hodnotami a mnohdy jsou s nimi v rozporu, dodržovat a řídit se jimi na území Evropy, potažmo

⁵⁵Člověk v tísní o.p.s. [online]. Praha: 2018 [cit. 13. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/migracni-statistiky-4518gp>

celého západního světa? Tato otázka je více než komplikovaná. Muslimové žijící na evropské půdě mají nárok na své náboženství a na svou kulturu. Snaha o potlačení těchto práv z pouhého strachu z jinakosti či pocitu nadřazenosti evropské kultury může být mnohdy v konfliktu se základními právy člověka. Existují však případy zcela opačné, kdy jsou zvyky a tradice islámu v rozporu s evropskými hodnotami, evropským právem či dokonce s právy lidskými. Jak dalece je možné takovéto zvyky a tradice tolerovat a obhajovat je kulturním relativismem? A je to vůbec možné? Není koncept kulturního relativismu v některých případech spíše škodlivý a neznamena do určité míry popření evropských hodnot samotnými Evropany?

4.1. Rozpor mezi islámskou tradicí a evropskými hodnotami nejen z pohledu evropských médií

Stejně jako ostatní národy, etnika či náboženské skupiny, mají i muslimové své zvyky a tradice, které si takzvaně přivázejí s sebou do Evropy. Některé z těchto tradic, jako oslavy náboženských svátků, rodinné oslavy nebo zvyklosti spojené se stravováním, se sice od zvyklostí a běžného života většinové společnosti v Evropě mohou lišit, ale nepředstavují nepřekonatelnou propast mezi muslimy a Evropany. Ráda bych se proto soustředila na výčet některých kulturních prvků, které bývají v evropském prostoru na veřejné scéně často diskutovány, mnohdy také hojně medializovány a pro soužití a vzájemný respekt obou skupin mohou být více než problematické.

Jednou z nejbrutálnějších zvyklostí, která se pojí s islámským světem, je vražda ze cti. Oběti těchto vražd bývají převážně ženy. Jak již název napovídá, motivem k vraždě bývá urážka rodinné cti ze strany ženy. Za skutky, kterými lze rodinnou čest pošpinit, muslimové považují například, schází-li se žena s cizím mužem či odmítne-li sňatek s partnerem vybraným rodinou. Dalšími důvody může být například rozvod či znásilnění ženy. Trest za prohřešek bývá obvykle vykonán otcem či bratrem ženy. Ačkoli je vražda ze cti zvyklostí pocházející již z doby předislámské, v současné době je doménou převážně muslimského obyvatelstva.⁵⁶ Za jeden z hlavních rozdílů mezi vraždou ze cti a zločinem z vášně je u většiny případů považován souhlas širšího společenství se zločinem.⁵⁷ Ačkoli se může zdát, že na evropském území, respektive

⁵⁶ KHIDAYER, Emíre. *Arabský svět - jiná planeta?*. Praha: Mladá fronta, 2016, s. 174–180.

⁵⁷ HIRSI ALI, Ayaan. *Z područí islámu: otázka integrace muslimů do západní společnosti*. Praha: Ikar, 2016, s. 329.

v celém západním světě, se podobné zločiny nevyskytují, není to zcela pravda. V roce 2006 proběhl ve Velké Británii průzkum konaný BBC. Dotazovaných bylo zhruba pět set mladých imigrantů, povětšinou muslimů. Dle jejich odpovědí v průměru každý desátý dotazovaný pohlížel na vraždu ze cti jako na oprávněnou.⁵⁸ Vraždy ze cti zůstávají problémem přetrvávajícím do dnešních dní dokonce i na území Evropy. Mezi nejznámější případy, které se odehrály v Evropě, patří případ dívky jménem Shafilea Ahmed. Shafilea byla zavražděna svými rodiči v roce 2004. Podle všeho se jednalo právě o vraždu ze cti.⁵⁹

Další ze zvyklostí, pro evropské obyvatelstvo více než morálně problematickou, je takzvaná ženská obřízka. Mnohem přesnější pojmenování by však v mnohých případech bylo mrzačení ženských pohlavních orgánů. Tento zákrok by se dal popsat jako velmi drastická operace, kvůli které může mít dotyčná dívka či žena doživotní následky. V horším případě může zákrok skončit i smrtí. Na rozdíl od mužské obřízky, která je v islámu doporučenou tradicí a je chápána jako důvod k oslavě, není ženská obřízka zmíněna v žádných svatých textech islámu. Ženská obřízka je tedy spíše kulturní zvyklost, která se do muslimských zemí rozšířila z jiných oblastí, převážně ze Súdánu.⁶⁰ Názor na ženskou obřízku není v islámském světě jednotný. Ačkoli někteří kazatelé ji i v dnešních dnech schvalují, jiní se ji snaží zcela vymýtit. Existují i muslimské oblasti, ve kterých se ženská obřízka nepraktikuje vůbec.⁶¹ Problematika ženské obřízky v současné době zasahuje i území Evropy. V roce 2014 zde žilo zhruba okolo půl milionu žen, které tento zákrok podstoupily. Většina těchto žen již na evropské území znetvořená přijela. Jsou však známy i případy, kdy byli lékaři z Afriky či Blízkého východu dovezeni do Evropy, aby zde zákrok provedli. Další možností je převoz dívky do země, ve kterých zákrok není trestným činem.⁶²

Další tradice, která je v rozporu s evropským myšlením, ale na evropském území se začala vyskytovat, jsou dětské sňatky. Věk stanovený pro uzavření manželství u obou partnerů se v jednotlivých muslimských zemích může lišit. Severoafrické země

⁵⁸ HIRSI ALI, Ayaan. Z područí islámu: otázka integrace muslimů do západní společnosti. Praha: Ikar, 2016, s. 330.

⁵⁹ BURNELL, Paul. Shafilea Ahmed: Investigating honour crime. BBC NEWS [online]. Salford. 3. 8. 2012, [cit. 15. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/uk-england-merseyside-19016484>

⁶⁰ KHIDAYER, Emíre. Arabský svět - jiná planeta?. Praha: Mladá fronta, 2016, s. 190–209.

⁶¹ HALÍK, Tomáš. Prolínání světů: ze života světových náboženství. Praha: NLN, 2006, s. 36–37.

⁶² POLOCHOVÁ, Iveta. V Evropě žije půl milionu žen, které podstoupily ženskou obřízku. iDnes [online]. 17. 8. 2014, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/obrizka-mrzaci-i-zeny-v-evrope.A140811_2089477_zahranicni_zt

například stanovily spodní hranici věku pro uzavření manželství u obou partnerů na 18 let a u chlapců bývá tento věk v některých zemích severní Afriky i vyšší. V ostatních arabských zemích je však možné vstupovat do manželství již mezi patnáctým a sedmnáctým rokem života. V zemích jako například Kuvajt, Saudská Arábie, Jemen či Súdán žádná spodní hranice věku, která by regulovala sňatky, vůbec neexistuje. Vhodný věk na vdavky tak ve většině případů záleží na posouzení rodičů.⁶³ V současné době se evropská společnost potýká s problematikou dětských sňatků, které vznikly na území jiného státu, kde byl sňatek legální, a s otázkou, je-li tento sňatek platný i na území Evropy. Dětské sňatky se také uzavírají v běžeckých táborech mimo Evropu, často je takovýto sňatek považován za ochranu dívky.⁶⁴

Poslední dvě kulturní zvyklosti, které pocházejí ze světa islámu, ale vyskytují se i na území Evropy, a které bych v této úvodní kapitole ráda zmínila, jsou nerovnoprávné postavení žen a s ním spojené násilí na ženách a v současné době jedna z nejdiskutovanějších, ne-li dokonce nejkontroverznějších muslimských tradic – zahalování žen. Tyto dvě tradice nyní jen krátce zmíním, podrobněji se jim totiž budu věnovat v následné analýze.

4.2. Zahalování žen

Pravděpodobně jedním z nejživějších témat souvisejícím s islámem je v současné Evropě odívání muslimských žen. O to jak moc, jakým způsobem a vlastně zda vůbec je zahalování žen přípustné, se vedou složité diskuse. Ačkoli z našeho evropského pohledu může být hidžáb, čádor, burka, nikáb či jakýkoli jiný druh muslimského ženského oděvu omezující a často dokonce vnímán jako symbol útlaku žen, skutečnost může být zcela jiná. Pro řadu muslimských žen je jejich tradiční oděv zahalující celé tělo, vlasy a v mnohých případech i obličej součástí jejich identity. V takovémto případě by bylo možné jakýkoli zákaz zahalování muslimských žen vnímat jako utiskující a omezující jejich svobodu.

Má evropská společnost právo omezovat muslimské ženy takovýmto způsobem? Není v liberální společnosti soukromou věcí každého člověka, jakým způsobem chodí

⁶³ KHIDAYER, Emíre. Život po arabsku. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 71–73.

⁶⁴ iDnes.cz. Unie odsoudila dětské sňatky. V Evropě se množí i kvůli migrantům. iDnes [online]. 4. 10. 2017, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/detske-snatky-unie-odsoudila.A171004_125503_zahranicni_ert

oblékaný? A je-li oděv součástí identity ženy, má společnost právo zasahovat do něčeho tak intimního? Takovéto otázky jsou zcela jista na místě. Je však nutné podívat se na problém také z druhé strany. Neměli by muslimové, kteří chtějí žít v Evropě, přijmout také evropské hodnoty a evropský způsob života? Není na místě odložit demonstrativní symboly příslušnosti k určitému náboženství v prostoru sekularizované Evropy? Navíc podíváme-li se na otázku zahalování muslimských žen čistě pragmaticky, je nutné věnovat pozornost i bezpečnosti. Při nošení některých muslimských oděvů jsou ženám často vidět jen oči a v některých případech dokonce velmi nezřetelně. Rozpoznat tak osobu v muslimském ženském oděvu může být značně problematické. To jsou otázky rezonující evropskou společností. Pohled na tuto problematiku, stejně jako vše ostatní, však není pouze černobílý a zvolit správný přístup není vždy jednoduché.

Z historického hlediska pochází zahalování žen jako i mnohé jiné muslimské zvyky již z doby předislámské. Tehdy mělo však zcela praktický účel, tedy chránit tvář před pouštními podmínkami. Kromě praktických důvodů však mělo pozdější zahalování muslimek i jinou příčinu. Částečně bylo převzato z okolních náboženství, svůj prapůvod mělo totiž zahalování žen již v židovsko-křesťanské tradici. Na této kulturní tradici je velmi dobře patrné, že islám byl hluboce ovlivněn okolními náboženstvími a okolními kulturními zvyklostmi a tradicemi, které se v průběhu stovek let od jeho vzniku staly jeho nedílnou součástí.⁶⁵

V dobách proroka Muhammada nabyl oděv zahalující ženu zcela nový význam. Původně se zahalovaly pouze ženy proroka, aby se tímto jednáním odlišily od ostatních žen. O něco později, stále však za prorokova života, určoval již oděv ženy její sociální postavení. Zahalení ženy značilo její cudnost a nedostupnost, na rozdíl od otrokyň. Zahalené ženy se nemohl nikdo dotknout, byla váženou.⁶⁶

Budeme-li chtít přesné předpisy pro zahalování žen hledat v Koránu, na žádný konkrétní příkaz nenarazíme. O zahalování žen se v Koránu zmiňují pouze dva verše ze súry 24 a dva verše ze súry 33. V súře 24 nalezneme nabádání k cudnému odívání žen. To však není blíže specifikováno. Jak by tedy měla vypadat cudně oděná muslimská žena, z těchto veršů přímo nevyplývá.⁶⁷ Petr Pelikán v knize rozhovorů s názvem *Mezi mýty a minarety* upozorňuje na dle jeho slov hrubé nepochopení příčin zahalování

⁶⁵ KHIDAYER, Emíre. Život po arabsku. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 114–124.

⁶⁶ RAMADANI, Zana. Zahalená hrozba: moc muslimských žen a hranice tolerance. Praha: Triton, 2018, s. 59.

⁶⁷ Přeložil HRBEK, Ivan. Korán. Brno: Levné knihy, 2010, s. 559.

muslimských žen. Upozorňuje na to, že hidžáb rozhodně nelze chápat pouze jak druh oděvu. V českých překladech Koránu bývá slovo hidžáb přeloženo jako clona či závěs. Již v Koránu je dle jeho názoru naznačeno, co přesně hidžáb znamená. Především se jedná o princip oddělovací pohlaví, který prostupuje celou muslimskou společnost. Hidžáb není pouze zahalení ženy, které ji má oddělovat od světa. Znamená i rozdělení mužského a ženského světa, téměř ve všech sférách života. Od rozdělení domu v tradičních společnostech na mužskou a ženskou část, přes rozdělenou výuku na muslimských školách na třídy zvlášť pro děvčata a zvlášť pro chlapce, až po skutečnost, že je nepřipustné, aby si malé muslimské děvčátko hrálo s cizím chlapcem.⁶⁸

4.2.1. Hidžáb a školní uniforma aneb tradiční muslimské oděvy v evropských médiích

“All women should be free to dress as they please and to wear clothing that expresses their identity or beliefs.”

*Amnesty International*⁶⁹

“Integration also means that we should make clear and impart our values and where the boundaries of our tolerance towards other cultures lie.”

Thomas de Maiziere

*German Interior Minister*⁷⁰

O odívání muslimských žen, lépe řečeno o zahalování jejich obličeje pomocí tradičních muslimských oděvů, převážně nikábu a burky, probíhá na poli dnešní Evropy, jak jsem již zmínila v předešlém textu, diskuze téměř neustále. Jak si ale vlastně nikáb či burku představit? Zjednodušeně řečeno, nikáb je část oděvu, dalo by se

⁶⁸ KMONÍČEK, Hynek, MENDEL, Miloš, PELIKÁN, Petr, TUREČEK, Břetislav, ROVENSKÝ, Jan. Mezi mýty a minarety: Kmoníček, Mendel, Pelikán a Tureček v rozhovorech o islámu a muslimském světě. Praha: Filosofia, 2018, s. 177–179.

⁶⁹ SHARMAN, Jon. Norway's parliament votes to ban burqa in school and universities. The Independent. [online]. 7. 6. 2018, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.independent.co.uk/news/world/europe/norway-burqa-ban-schools-universities-parliament-vote-niqab-latest-a8387826.html?fbclid=IwAR0K-09ctDI_TR_Up_tBfsge_2JA7Jt_3c4OwM0Z01igdB5UOWw7C123d0

⁷⁰ DEARDEN, Lizzie. German parliament votes in favour of partial burqa ban. The Independent. [online]. 28. 4. 2017., [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/germany-burqa-ban-law-vote-favour-angela-merkel-islam-muslim-civil-servants-judges-military-a7706781.html>

řící šátek, který zakrývá více jak polovinu tváře ženy. Nosí-li žena nikáb, z jejího obličej je zpravidla vidět jen část od očí zhruba k polovině čela. Není ale výjimkou, že ženy nosící nikáb si mnohdy nechávají jen úzký průzor pro oči. Burka muslimské ženě zaručuje ještě větší míru soukromí. Skládá se ze tří vrstev – z obličejové roušky a dvou závojų. Obličejová rouška nechává úzký průzor pouze pro oči a dva závoje splývající přes tvář ženy nedovolují kolemjdoucímu vidět ani oči skrze průzor.⁷¹

Vraťme se ale nyní zpět k současné situaci v Evropě. Nejvíce téma zahalování muslimských žen rezonuje na půdě evropských škol a univerzit. Často se střetávají dva zásadní principy – náboženská svoboda a právo státu upravovat formu vzdělávání a stanovit její pravidla. Tak tomu bylo například v roce 2016 v Německu. Spor mezi studentkou a univerzitou, na které dívka studovala, se dostal až k soudu. Dívka přistoupila na možnost, odhalit vždy před vyučováním svou tvář ženě, která by následně potvrdila její totožnost. Tento návrh byl však tamním školským úřadem odmítnut. Hlavní argumentací bylo, že pro výuku je nezbytná nejen interakce mezi studentem a vyučujícím pomocí slov, ale také skrze gesta a výrazy tváře. Právě to zahalení tváře znemožňovalo.⁷²

Takovýto případ rozhodně není ojedinělý. V některých evropských zemích je tak možné se setkat s úplným či částečným zákazem zahalování. Například ve Francii, Belgii a Rakousku platí zákaz zahalování obličej. Jedná se o součást protiteroristických opatření. Zahalení obličej totiž brání běžné identifikaci osoby ve veřejném prostoru.⁷³ Argumenty, které hovoří proti zahalování, tak často bývají obhajovány snahou o zachování bezpečí.

4.2.2. Zahalování muslimských žen v Evropě z pohledu transkulturní komunikace

Jak se tedy v rámci transkulturního pohledu postavit nejen k tomuto konkrétnímu případu popsanému výše, ale k celé problematice zahalování muslimských žen nejen

⁷¹ KLÍMOVÁ-PUMEROVÁ, Květa. Mužům vstup zakázán. Praha: Portál, 2005, s. 159–161.

⁷² Muslim teen banner form wearing face veil in school. The Local. [online]. 22. 8. 2016, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.thelocal.de/20160822/muslim-teen-banned-from-wearing-face-veil-in-school?fbclid=IwAR3AUSKtvQsZpv_mUetE82kV5n15PCEfLCFBYc_OdQUA4qVjsrkMNkWgi7c

⁷³ Sommerlad, Joe. Which countries ban wearing niqabs and burgas in public?. The Independent. [online]. 8. 8. 2018, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/niqab-burqa-bans-boris-johnson-islamophobia-row-muslims-europe-middle-east-a8481266.html>

v evropských školách, ale celkově ve veřejném evropském prostoru? Jak již bylo v této práci zmíněno, v problematice zahalování žen se střetávají některé zásadní evropské principy a situace se tak stává ještě více zapeklitou. Upřeme-li muslimským ženám svobodnou volbu oděvu, nepopřeme tak své vlastní evropské hodnoty, například svobodu vyznání? Ovšem naopak pokud dovolíme muslimským ženám, aby své náboženské předpisy stavěly nad evropské sekulární zákony, nebudeme tím popírat samotnou podstatu svobodného sekulárního státu? Existuje v této problematice nějaká cesta, která by vedla mezi oběma takzvanými extrémami a byla by po vůli oběma stranám?

Budeme-li se pokoušet o vyřešení této otázky, bude nutné upřesnit si, co zahalení muslimských žen vyjadřuje a jakým způsobem jej vnímá evropská společnost. Jednou z prvních otázek bude, zda lze zahalení považovat za náboženský symbol. Takový symbol, který je podobný například kříži v křesťanství?⁷⁴ Pohlédneme-li na celou situaci pouze skrze tuto perspektivu, odpovědí by nám mohlo být, že Evropa je sekulární, což veškeré náboženství, nejen islám, vytlačuje ze sféry veřejné do soukromí každého jednotlivce. Toto však není jediný možný pohled na situaci a celá problematika se ještě dále komplikuje. Zahalení žen v dnešních dnech již nebývá vnímáno pouze jako náboženský symbol, ale převážně jako kulturní prvek, který vyjadřuje identitu ženy a zároveň určitým způsobem poukazuje na její ženskost, tělesnost a cudnost.⁷⁵ Je-li na zahalování muslimek pohlíženo tímto způsobem, pak by zákaz zahalování skutečně mohl být interpretován jako omezování svobody vyznání nebo dokonce vyjadřování. V tomto případě by evropská společnost zákazem zahalování, dle mého názoru, skutečně popírala své vlastní hodnoty.

Tuto problematiku však nelze chápat pouze dvěma zmíněnými způsoby. V souvislosti s tímto tématem tak vyvstává mnoho dalších otázek, které mění pohled evropské společnosti na odívání, respektive zahalování muslimek. Jednou z těchto otázek například stále zůstává, je-li zahalování žen symbolem jejich útlaku? Jakýsi prvek podřízenosti vnucený muslimským ženám skrze jejich rodinu, nejčastěji otce a bratry?⁷⁶ Pokud je tomu skutečně tak, mohlo by se zdát, že již není dále o čem diskutovat. Hájit svobodu rozhodování lidí žijících na evropském území by pro evropskou společnost mělo být samozřejmé. Zvláště s ohledem na základní lidská

⁷⁴ HALÍK, Tomáš. Prolínání světů: ze života světových náboženství. Praha: NLN, 2006, s. 70.

⁷⁵ HALÍK, Tomáš. Prolínání světů: ze života světových náboženství. Praha: NLN, 2006, s. 70.

⁷⁶ HALÍK, Tomáš. Prolínání světů: ze života světových náboženství. Praha: NLN, 2006, s. 70.

práva, která tvoří podstatu evropských hodnot. Problém v tomto přístupu je však následující. Ačkoli se na evropském území najdou muslimské ženy, které jsou k zahalování nějakým způsobem nuceny svým okolím, nejsou to zdaleka všechny muslimské ženy.

Velká část muslimek se zahaluje zcela dobrovolně. Zahalení pro ně může znamenat určitou formu vyjádření hrdosti na vlastní původ či nesouhlas nebo dokonce odmítání role západní ženy.⁷⁷ Může se tak jednat o formu protestu, na kterou by však měly mít muslimské ženy díky svobodám v evropské společnosti právo. Často však tato problematika sahá ještě dál. V některých krajních případech může být odmítání nejen evropských, ale celkově západních hodnot spojeno s tradičním islámským zahalením a být známkou určitého extremistického postoje.⁷⁸ Domnívám se, že v takovém případě je zahalování muslimských žen v Evropě nežádoucí. Vyjadřuje-li žena svým oděvem odpor vůči evropským demokratickým hodnotám, založeným na svobodách jednotlivce, a podporuje-li extremistické a často násilné ideje, neměla by být tato forma oděvu v evropském veřejném prostoru tolerována.

Jak jsem však již zmínila, situaci spojenou se zahalováním žen v současné Evropě rozhodně nelze interpretovat pouze jedním z výše zmíněných způsobů, spíše naopak. Problematika odívání muslimek na evropském území v sobě zahrnuje všechny zmíněné typy postojů k tradičnímu ženskému odívání a značně tak komplikuje výběr správného postoje k této problematice.

Pro lepší pochopení této problematiky jsem se pokusila nastínit, jakým způsobem lze pohlížet na otázku tradičního muslimského ženského oděvu. Vraťme se ale nyní opět k otázce transkulturního pohledu, respektive transkulturního dialogu, jako možného řešení. Základním předpokladem pro takovéto řešení by zajisté byla otevřenost na obou stranách, tedy jak na straně evropské, tak i na straně muslimské společnosti, k zahájení dialogu s cílem nalézt určitý kompromis v této otázce. Jak jsem již v průběhu práce zmiňovala, ve svatých textech islámu není konkrétně stanoveno, jakým způsobem, by měly být ženy oděny. Jistou cestu možného budoucího kompromisu by tak mohl představovat typický muslimský ženský oděv, který by však nezakrýval tvář. Muslimskými ženami by mohl být považován za oděv dostatečně cudný, vycházející z tradice islámu, podtrhující jejich identitu a zároveň představující

⁷⁷ HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů: ze života světových náboženství*. Praha: NLN, 2006, s. 70.

⁷⁸ RAMADANI, Zana. *Zahalená hrozba: moc muslimských žen a hranice tolerance*. Praha: Triton, 2018, s. 55.

jakési odlišení od žen evropských. Tento krok by však od některých muslimských žen vyžadoval určitou míru vstřícnosti a snahu přehodnotit některá svá současná přesvědčení ve prospěch větší otevřenosti vůči evropské kultuře.

Stejně tak evropská společnost by musela projevit určitou míru tolerance a respektu vůči tradičnímu muslimskému ženskému oděvu. Díky jasně rozpoznatelné tváři ženy by tak zahalené muslimky nemusely být potencionální hrozbou a jejich začlenění a integrace do evropské společnosti by mohla být mnohem snadnější. Aby však evropská společnost byla schopná tolerance takové druhu jinakosti, ačkoli již tato jinakost nebude představovat potencionální nebezpečí, bude nutná hluboká znalost a uvědomění si vlastních evropských hodnot. Tolerance cizích hodnot a idejí je možná pouze za předpokladu dokonalé znalosti hodnot a idejí vlastních. Otázkou však zůstává, zda by byl podobný kompromis dostačující.

4.3. Nerovné postavení žen v islámu – násilí na ženách

„Ženy žijící v područí islámských zákonů nesmějí svobodně cestovat, pracovat, studovat, vybírat si partnera, podepisovat většinu právních dokumentů nebo třeba jenom opouštět dům bez otcova či manželova svolení. Nemusí jim být dovoleno podílet se na veřejném životě a jejich svoboda rozhodovat o vlastním svobodném životě je vážně, často až brutálně omezena.“⁷⁹

Úryvek z knihy spisovatelky Ayaan Hirsi Ali dokonale nastiňuje situaci některých muslimských žen. Dříve než se ale pustím do popisu otázky nerovnoprávnosti žen a násilí páchaného na ženách v islámu, je nutné připomenout, co jsem v této práci již několikrát zdůrazňovala. Islám nelze popsat jako jednotný celek, s kulturou společnou pro celý muslimský svět, ve kterém by platily stejné podmínky pro všechny věřící. Postavení žen v islámu je ukázkový příklad této skutečnosti. Nelze popsat typickou muslimskou ženu. Postavení žen v islámském světě je především závislé na oblasti, ve které žena žije. S největší pravděpodobností se bude lišit postavení ženy žijící například v Turecku, od postavení ženy žijící v Saudské Arábii. A nejen to. Velmi podstatné jsou konkrétní politické, ekonomické i sociální a kulturní skutečnosti, které působí na život ženy. Zjednodušování životních příběhů žen a jejich následná kategorizace a vytváření

⁷⁹ HIRSI ALI, Ayaan. Z područí islámu: otázka integrace muslimů do západní společnosti. Praha: Ikar, 2016, s. 248.

takzvaného jediného stereotypního příběhu evropskou společností předznamenává nebezpečí sebenaplňujícího se prorocství.⁸⁰

Přesuňme se ale nyní opět na území dnešní Evropy a vraťme se zpět k další zvyklosti, která je v současné době nejvíce spojována s islámem, ačkoli v dobách minulých to nebyl pouze islám, který měl s touto problematikou zkušenosti.⁸¹ Jedná se o nerovné postavení žen a s ním spojené násilí na nich páchané v islámu. Pod těmito pojmy je možné si představit nerůznější projevy agrese a nerovnosti. Lze do této kategorie zařadit domácí násilí, ať již psychického či fyzického charakteru, násilí sexuální, omezování osobní svobody, nucené zahalování nebo například nucené sňatky. Většina těchto agresivních a nerovnoprávných projevů vůči ženám je velkou částí muslimské společnosti považována za zcela přirozené a tudíž oprávněné. Podle vyjádření tehdejšího ředitele sdružení Hatun & Can z roku 2008 bylo v průběhu tohoto roku v Německu dle oficiálních čísel ročně uzavřeno asi 5 000 vynucených sňatků. Přičemž skutečné číslo nucených sňatků uzavřených ročně v Německu je dle jeho odhadu dvojnásobné. Nucené sňatky jsou přitom mnohdy pro muslimské ženy pouze začátek násilí v manželství a v některých případech první pomyslný krok směřující k násilí páchanému ve jménu zachování cti. Sdružení Hatun & Can se snaží pomáhat muslimským ohroženým ženám v Německu.⁸²

Násilí na muslimských ženách v současné Evropě páchané samotnými muslimy vychází právě z již zmíněné představy nerovnosti ženy a muže. Tato představa je v islámském náboženství hluboce zakořeněna a plyne zejména ze dvou teologických představ, které jsou obě součástí posvátných muslimských textů. První z nich je představa, že žena byla stvořena z muže, respektive z jeho žebra. Její existence je tak podmíněna existencí muže a díky tomu je žena muži automaticky podřízena. Důvodem jejího bytí se tak stává pouze užitek, který z ženy může muži plynout. Druhou teologickou skutečností, na základě které se dodnes v islámském světě rovnoprávné postavení žen vůči mužům vymáhá s obtížemi, je tvrzení, že muž je za ženu odpovědný,

⁸⁰ #ZaIstanbul. Praha: Český svaz žen, 2017, s. 39–43.

⁸¹ KMONÍČEK, Hynek, MENDEL, Miloš, PELIKÁN, Petr, TUREČEK, Břetislav, ROVENSKÝ, Jan. Mezi mýty a minarety: Kmoníček, Mendel, Pelikán a Tureček v rozhovorech o islámu a muslimském světě. Praha: Filosofía, 2018, s. 40.

⁸² HOŠEK, Jiří. Němci řeší násilí proti muslimským ženám. Český rozhlas. [online]. 16. 1. 2018, [cit. 5. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/nemci-resi-nasili-proti-muslimskym-zenam--414951

tudíž se povinností ženy stává pouze starost o domácnost a plnění potřeb muže.⁸³ Toto tvrzení je v muslimské tradici podloženo přímo verši z Koránu:

„Muži zauímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednomu z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit. A ty, jejichž neposlušnosti se obáváte, varujte je a vykažte jim místa na spaní a bijte je! Jestliže vás jsou však poslušny, nevyhledávejte proti nim důvody! A Bůh věru je vznešený, veliký.“⁸⁴

Prostřednictvím tohoto konkrétního verše lze pozorovat, jak nebezpečný může být doslovný výklad některých částí muslimských svatých textů bez dostatečné interpretace jejich významu. Ačkoli mnozí muslimští učenci odmítají již zmíněná teologická dogmata a jejich záporný vliv na rovnoprávnost mužů a žen a ba naopak zastávají názor, že islám ve své podstatě rovnost mužů a žen podporuje, tato tvrzení neměla na reálný život muslimských žen a jejich zkušenosti s diskriminací a násilím páchaným ve jménu islámu téměř žádný dopad. Někteří muslimští učenci, převážně učenci modernističtí, tvrdí, že islám ženy osvobodil a dal jim práva, která byla v předislámské době zcela nevídaná. Navíc dle jejich názoru v islámské představě o stvoření člověka není obsažena žádná podřízenost ženy vůči muži. Žádnou takovou podřízenost dle jejich názoru nepředstavují ani biologické znaky odlišující ženy od mužů.⁸⁵ S tímto názorem se ztotožňuje například i muslimská feministka Malika Hamidi-Hosseinpour. Dle ní byl islám v době svého vzniku skutečně více než pokrokový. V předislámské době neměla žena totiž téměř žádnou hodnotu. I zvíře bylo ceněno více nežli ona. To se s příchodem islámu změnilo, žena oproti stavu předešlému získala daleko lepší postavení. Malika Hamidi-Hosseinpour se domnívá, že právě cesta islámu jakožto pokrokového náboženství schopného změny je ideální volbou pro islám dnešních dní. Trvat na zákonech starších více jak tisíc let není dle ní vhodným řešením pro současnou muslimskou společnost.⁸⁶

⁸³ COHEN, Joshua, HRUBEC, Marek, ed. Interkulturní dialog o lidských právech: západní, islámské a konfuciánské perspektivy. Praha: Filosofia, 2008, s. 300–301.

⁸⁴ Přeložil HRBEK, Ivan. Korán. Brno: Levné knihy, 2010, s. 526.

⁸⁵ COHEN, Joshua, HRUBEC, Marek, ed. Interkulturní dialog o lidských právech: západní, islámské a konfuciánské perspektivy. Praha: Filosofia, 2008, s. 300–302.

⁸⁶ FROUZOVÁ, Magdaléna. Mříže v ráji: muslimské ženy v Evropě. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 127.

4.3.1. Domácí násilí a podřízenost žen v muslimských rodinách ve světle evropských médií

Ačkoli problematika násilí a nerovného postavení žen v muslimské společnosti na území Evropy není tak velkým mediálním tématem jako například tradiční ženský muslimský oděv na evropských školách, určité, i když menší pozornosti se tomuto tématu dostává i tak. V této podkapitole bych ráda představila skutečný příběh muslimské ženy žijící v Evropě. Jeho prostřednictvím bych se chtěla pokusit demonstrovat, že ačkoli příběhy diskriminace a násilí nepodléhají tak velké mediální pozornosti, představují velký společenský a sociální problém.

Velmi častým problémem plynoucím z nerovného postavení žen vůči mužům jsou nucené sňatky muslimek. Tento fenomén bych ráda popsala na příběhu muslimské dívky žijící v Německu z roku 2006. Dívka, která se ze strachu o své bezpečí rozhodla zůstat v anonymitě, v článku na stránkách NBCNEWS.com jmenovaná jako Leyla popisuje svůj příběh nuceného sňatku. Díky špatným podmínkám v domácnosti svých rodičů se rozhodla odejít do domova vytvořeného pro turecké dívky s rodinnými problémy, kde žila spíše západním stylem života nežli dle muslimských tradic. Její rodiče ji pod záminkou vážné nemoci jejích prarodičů přesvědčili k společnému návratu do Turecka. Nemoc prarodičů však byla pouze lest a Leyla byla v Turecku nucená do sňatku se svým bratrancem. Leyle se nakonec podařilo nucenému sňatku vyhnout a s pomocí berlínských sociálních pracovníků se vrátit zpět do Německa. Ne všechny muslimské dívky však mají podobné štěstí jako Leyla. Právě nucené sňatky se velmi často stávají živnou půdou pro domácí násilí. Dle tureckých novin s názvem Hurriyet je počet muslimských žen, které žijí v Německu a zažily domácí násilí, zhruba okolo padesáti procent.⁸⁷

4.3.2. Dvojitá diskriminace muslimských žen v Evropě

Na problematiku násilí a diskriminace páchané na muslimských ženách žijících v Evropě lze pohlížet ještě z další perspektivy, která v této práci zatím nebyla blíže zmíněna. Tedy takovým způsobem, kdy násilí a diskriminace vůči muslimským ženám

⁸⁷ELBAUM, Rachel. Abuse plagues Muslim women in Germany. NBC NEWS. [online]. 5. 5. 2006, [cit. 5. 3. 2019]. Dostupné z: http://www.nbcnews.com/id/12812607/ns/world_news-islam_in_europe/t/abuse-plagues-muslim-women-germany/?fbclid=IwAR0wwc9-P5B17HEyyboUe-ywq8sPQS79tW7A7L8suJbGOIA512DQbX7ZrVA#.XIF9bohKjIV

nepochází z muslimské komunity, ale ze strany evropské společnosti. Ačkoli by se mohlo zdát, že tato problematika sahá zcela mimo téma mé práce, domnívám se, že transkulturní perspektiva zde obsažená ospravedlňuje alespoň krátkou zmínku o tomto tématu v následující podkapitole.

Útoky vedené proti muslimkám evropským obyvatelstvem, ať již verbální či v krajních případech dokonce fyzické, a jejich diskriminace nejen na pracovním trhu je ve většině případů směřována vůči těmto ženám právě z důvodu jejich odlišnosti. Tyto ženy se od většinového obyvatelstva často liší oděvem, který upozorňuje na jejich náboženskou i kulturní jinakost.⁸⁸

Muslimské ženy se často na evropské půdě stávají oběťmi takzvané dvojí diskriminace. Jejich postavení uvnitř muslimské komunity je často podřadné, ne-li ponižující. Ženy jsou ve jménu islámu znevýhodňovány a velmi často utiskovány. Druhou stranou mince se však stává jejich diskriminace společností i mimo muslimskou komunitu. Muslimská feministka Malika Hamidi-Hosseinpour diskriminaci muslimek ze strany západní společnosti vysvětluje nedostatečnou znalostí islámu Evropany a skutečností, že zahalené ženy ve veřejném prostoru jsou poměrně nový fenomén. Předěšlá generace muslimek žijících v Evropě se ve veřejném prostoru angažovala minimálně. To se v posledních letech s novou generací muslimských žen na poli Evropy mění a evropské obyvatelstvo není na tento jev zvyklé.

Jediné možné řešení tak dle jejího názoru spočívá ve vytváření vzájemné důvěry, snaze o dialog a diskusi a především ve vzájemném setkávání a poznávání obou komunit. Zkušenost velkého množství evropského obyvatelstva s islámem je totiž především skrze informace poskytované médií. I díky tomu předsudky a stereotypy spojené s muslimy i muslimkami vznikají velmi snadno a není jednoduché je ve většinovém podvědomí nahradit skutečnými fakty. To je však v současné době velký problém, neboť tyto často mylné informace mohou být zdrojem nenávisti a diskriminace.⁸⁹

⁸⁸ #ZaIstanbul. Praha: Český svaz žen, 2017, s. 26–28.

⁸⁹ FROUZOVÁ, Magdaléna. Mříže v ráji: muslimské ženy v Evropě. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 130–132.

4.3.3. Pohled transkulturní komunikace na násilí a diskriminaci

Předchozí zvyklostí, podléhající mé analýze, bylo zahalování muslimských žen, které vyvolává rozporuplné reakce nejen mezi muslimy, ale obecně také mezi většinovou evropskou společností. V tomto směru je názor na tematiku násilí a diskriminace na muslimských ženách poměrně jednotný, alespoň co se evropské společnosti týká. V souladu s lidskými právy je jakékoli násilí a diskriminace, bez ohledu na pohlaví, náboženství, národnost či etnicitu oběti naprosto nepřijatelné. Takovýto kulturní prvek tedy nelze na půdě Evropy uznat jako přípustný. Ochrana jedince, jeho svobody a práv evropskými zákony, je jednoznačně nadřazena náboženským a kulturním právům a zvyklostem, které svobody a práva jednotlivce potlačují. Z evropského pohledu tedy není v souvislosti s touto otázkou o čem dále diskutovat.

Situace je však mnohem komplikovanější na straně islámu. Názory na ženskou otázku se totiž rozcházejí v muslimské společnosti, jak jsem se již v předchozím textu zmiňovala. Takzvaní tradicionalisté se zpravidla spíše zastávají ženské podřízenosti a takzvané mužské pevné ruky vládoucí nad ženou. Kdežto takzvaní modernističtí islámští myslitelé se snaží tento obraz ženy v tradičním pohledu společnosti změnit, mnohdy s pomocí muslimských feministek.⁹⁰

Jak se k tomuto názorovému nesouladu nejen uvnitř muslimské společnosti, ale vlastně i mezi společnostmi muslimskou a evropskou postavit? Řešením by mohl být dialog. V prvé řadě dialog uvnitř muslimské společnosti. Jednou z možností je dialog mezi muslimskými feministkami a muslimskými ženami trpícími podřízeností, diskriminací či dokonce násilím. Ačkoli je potřeba, aby tyto ženy měly zastání, důležitým krokem k jejich takzvanému osvobození je i schopnost jich samotných postavit se muži pomocí argumentů. Umět se oprostít od tradičních zažitých zákazů a nařízení a vysvětlit nejen sama sobě, proč je i dle islámu nepřijatelné podřadné a násilné zacházení s ženami, je důležitým krokem na cestě k emancipaci muslimských žen. A právě o to se mnohé muslimské feministky snaží.⁹¹

Pro další neméně důležitou formu dialogu by byla důležitá interakce a ochota naslouchat si navzájem, a to mezi muslimskými modernisty a tradicionalisty. Přesvědčení obou skupin o obecné pravdě, které podřizují své jednání, vychází ze

⁹⁰ COHEN, Joshua, HRUBEC, Marek, ed. Interkulturní dialog o lidských právech: západní, islámské a konfuciánské perspektivy. Praha: Filosofia, 2008, s. 300–301.

⁹¹ FROUZOVÁ, Magdaléna. Mříže v ráji: muslimské ženy v Evropě. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 127–132.

stejných textů a teologických zkušeností. Každá skupina však daný text vnímá v jiném kontextu. Na základě těchto zkušeností se tak v jednom náboženství formují odlišné pohledy na určité otázky a možná i zcela jinak nastavené hodnotové žebříčky.⁹² Ačkoli dialog uvnitř náboženství bývá často nejvíce komplikovaný, domnívám se, že pouze toto je cesta pro vylepšení některých sociálních otázek, například otázky žen.

Posledním dialogem, který v této podkapitole zmíním jako podstatný, nejen pro vyřešení ženské otázky v islámu, je právě dialog transkulturní. Transkulturním dialogem nemyslím pouze rozhovory vedené mezi muslimy a nemuslimy, ale především vzájemný kontakt mezi oběma skupinami. Transkulturní dialog totiž není podstatný nejen pro zlepšení postavení žen uvnitř muslimské komunity, ale i pro zlepšení jejich postavení ve většinové společnosti. Dialog a vzájemné poznávání pomůžou oběma skupinám při boji se stereotypy na obou stranách.

⁹² COHEN, Joshua, HRUBEC, Marek, ed. Interkulturní dialog o lidských právech: západní, islámské a konfuciánské perspektivy. Praha: Filosofia, 2008, s. 302–303.

Závěr

V poslední části této práce, tedy v samotném závěru se pokusím odpovědět na otázku, která zazněla již v úvodu. Lze kulturní zvyklosti a tradice, které se vyskytují v dnešní Evropě, ale nejsou zcela v souladu s evropskými hodnotami a takzvanou evropskou mentalitou, tolerovat? A pokud je lze tolerovat, tak za jakých podmínek?

V průběhu práce jsem se pokusila nastínit, z čeho povstala evropská civilizace, jak ji dnes známe. Prvotním impulsem pro její vznik bylo antické období, z něhož si dnešní Evropa takzvaně vzala antickou racionalitu a s ní spojené logické myšlení. Z konceptu křesťanství čerpala Evropa v oblasti vnímání člověka jako osoby, zde mají také základ dnešní lidská práva. A díky vědecko-technické revoluci získala Evropa svou dnešní podobu a zažitou perspektivu. Vnímání světa skrze vědu se pro ni stalo typickým.

Jakým způsobem z tohoto výčtu lze ale poznat evropské hodnoty, proti kterým se do opozice staví zvyklosti muslimů žijících v Evropě? V čem spočívá takzvaná jedinečnost Evropy a její zcela specifické hodnoty? Z antické racionality vychází nejen evropský kontinent, ale například také arabský svět. Tento společný prvek obou světů by mohl být možným budoucím mostem mezi oběma kulturami, nikoli však známkou jedinečnosti Evropy, skrze kterou lze hledat specifické evropské hodnoty. Vědecko-technická revoluce, ačkoli má svůj původ v Evropě, se rozšířila a významně přeměnila velkou část světa. Pohled na svět skrze takzvaná tvrdá vědecká fakta není doménou pouze evropského prostředí. Zlom představuje křesťanství a z něj vycházející koncept osoby, který položil základ lidským právům. Právě lidská práva si lze představit při zmínce o evropských hodnotách. Rovnost všech lidí před zákonem založená na stejných právech a povinnostech je to, co zakládá evropské hodnoty.

Nyní je již hodnotový rámec, do kterého se v Evropě muslimové pokoušejí zakomponovat své zvyky, jasnější. Dříve než budu pokračovat, ráda bych upozornila, že islám má velké množství kulturních zvyklostí a tradic a zdaleka ne všechny jsou v rozporu s evropskými hodnotami. Pro účely této práce jsem se však soustředila hlavně na zvyky pro Evropany takzvaně problémové. Vraťme se ale ke konkrétním zvyklostem. Jakým způsobem se postavit k zahalování žen, ženské obřízce, dětským sňatkům, násilí ve jménu cti a dalším kontroverzním zvyklostem na území Evropy? Slepá tolerance veškerých zvyklostí, ačkoli mnohdy velmi nehumánních, ve jménu kulturního relativismu, dle mého názoru není na místě. Kde je ale hranice tolerance? Je

možné vzepřít se těmto zvyklostem na území Evropy a zároveň nepopřít své vlastní hodnoty?

Domnívám se, že snaha o nastolení stejných práv a svobod pro všechny i za cenu upozadění některých kulturních zvyklostí a tradic je způsob, jak takzvané evropské hodnoty podpořit a nikoli je popřít. Některé kulturní zvyklosti přímo porušující lidská práva jsou pro evropskou společnost zcela nepřijatelné a debata o jejich zachování na evropském území v rámci kulturního relativismu je bezpředmětná. Vraždy ve jménu cti, ženská obřízka, násilí na ženách – to jsou zvyklosti, jejichž výskyt na území Evropy není legitimní.

Existují ale také zvyklosti a tradice, na jejichž výskyt v Evropě nelze pohlížet zcela jednoznačně. Tradičnímu zahalování muslimských žen jsem věnovala část své práce a právě to je jedna ze zvyklostí vnímaných evropskou společností dosti rozporuplně. V závěru kapitoly o zahalování žen jsem se pokusila ukázat, že důvody pro zahalování muslimek a pohledy na tuto problematiku mohou být velice různorodé a zároveň mohou být vnímány z mnoha úhlů pohledu. Možnou příčinou této skutečnosti může být nejen značná různorodost islámu, ale také skutečnost, že skupiny muslimů žijících v Evropě jsou ovlivňovány prostředím, v němž žijí, a v důsledku toho může vznikat sociální uspořádání těchto skupin odlišné od sociálního uspořádání v tradičních muslimských zemích.⁹³ Islám se tak může dále tříštit i v Evropě. Jakým způsobem se ale k tradičnímu zahalování muslimek v Evropě postavit v případě, zahaluje-li se žena dobrovolně? Jak jsem již zmínila v závěrečné části kapitoly o zahalování muslimských žen, pokud žena nosí tradiční muslimský oděv bez zahalení tváře, nemělo by to pro evropskou společnost představovat problém. Odkrytá, snadno identifikovatelná tvář, je evropskou společností vnímána jako základní prvek interakce mezi lidmi a zároveň jakési bezpečnostní opatření. Muslimská žena absencí obličejového závoje může prokázat nejen snahu o kompromis, ale zároveň respekt vůči evropské společnosti a snahu o integraci mezi evropské obyvatelstvo. Domnívám se, že odloží-li žena zahalení obličeje, nárok na nošení tradičního muslimského ženského oděvu by jí měl zůstat. Tímto aktem nikoho neohrožuje a ani neomezuje. Evropská společnost by navíc akceptací tohoto druhu oděvu projevila určitý stupeň tolerance a respektu k jinakosti.

⁹³ MARADA, Radim. *Etnická různost a občanská jednota*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 17.

Právě tolerance a respekt k jinakosti jsou klíčové pro soužití odlišných kultur na jednom území. Transkulturní perspektiva, v jejímž duchu se pokouším na tuto práci pohlížet, by měla převážně z těchto dvou hodnot vycházet. Napříč celou touto prací se střetávají dva civilizační okruhy, islámský, zastoupený muslimskou vírou, a evropský, pro nějž je typické křesťanství. Ačkoli mají mnoho společného, pomyslným jablkem sváru se mnohdy stávají maličkosti. Tyto maličkosti a drobné odchylky jsou poté často příčinou dlouhých, vleklých a mnohdy i násilných a krvavých sporů. Jonathan Sacks ve své knize *Důstojnost v rozdílnosti* uvádí, že stejně jako se náboženství může stát prvkem, který nenávratně rozděluje, tak může být i pojivem a jednotící silou, která bude lidstvo směřovat k míru, převážně za pomoci soucitu a spravedlnosti. Náboženství se navíc může stát jednotícím prvkem i v případě, že společnost není ve své víře zcela jednotná. Náboženské tradice představují zdroje moudrosti, v jejichž jménu se lidé po tisíce let snažili odpovědět otázky spojené s místem člověka na zemi a s hodnotami a s cílem směřování nejen člověka, ale i celé společnosti. V souladu s náboženstvími budovali svá společenství a snažili se žít své životy.⁹⁴ Náboženství jsou tak nedílnou součástí každé společnosti, dokonce i té evropské. Náboženství utvářelo naši minulost, možná více, než je většina lidí ochotna si připustit. Právě náboženství tak může být pojící linie tvořící ideální základ pro budoucí transkulturní dialog nejen na území Evropy.

⁹⁴SACKS, Jonathan. *Důstojnost v rozdílnosti: jak se vyhnout střetu civilizací*. Praha:Triton, 2017, s. 11-30.

Literatura a použité zdroje

Tištěné zdroje – knihy

- ARMSTRONGOVÁ, Karen. Islám. Praha: Slovart, 2008.
- Bible (Ekumenický překlad)
- BRATINKA, Pavel. Co hýbalo Evropou. Praha: Občanský institut, 2009.
- COHEN, Joshua, HRUBEC, Marek, ed. Interkulturní dialog o lidských právech: západní, islámské a konfuciánské perspektivy. Praha: Filosofia, 2008.
- CORETH, Emerich. Co je člověk? Praha: Zvon, 1996.
- Fakta a čísla OSN: základní údaje o Organizaci spojených národů. Praha: Informační centrum OSN, 2002.
- FROUZOVÁ, Magdaléna. Mříže v ráji: muslimské ženy v Evropě. Praha: Vyšehrad, 2006.
- HAERI, Fadhlalla. Základy islámu: tradice, historie, vývoj, současnost. Olomouc: Votobia, 1997.
- HALÍK, Tomáš. Prolínání světů: ze života světových náboženství. Praha: NLN, 2006.
- HARRIS, Sam a NAWAZ, Maajid. Islám a budoucnost tolerance: Praha: Volvox Globator, 2016.
- HILLENBRAND, Carole. Islám: historie, současnost a perspektivy. Praha: Paseka, 2017.
- HIRSI ALI, Ayaan. Z područí islámu: otázka integrace muslimů do západní společnosti. Praha: Ikar, 2016.
- HLAVATÁ, Kateřina a Eva KRUMPHOLCOVÁ. Evropská unie v kostce. Praha: Jan Vašut, 2008.
- Korán. Přeložil: HRBEK, Ivan. Brno: Levné knihy, 2010.
- KHIDAYER, Emíre. Arabský svět - jiná planeta?. Praha: Mladá fronta, 2016.
- KHIDAYER, Emíre. Život po arabsku. Praha: Mladá fronta, 2012.
- KLÍMOVÁ-PUMEROVÁ, Květa. Mužům vstup zakázán. Praha: Portál, 2005.
- KMONÍČEK, Hynek, MENDEL, Miloš, PELIKÁN, Petr, TUREČEK, Břetislav, ROVENSKÝ, Jan. Mezi mýty a minarety: Kmoníček, Mendel, Pelikán a Tureček v rozhovorech o islámu a muslimském světě. Praha: Filosofia, 2018.
- KROPÁČEK, Luboš. Duchovní cesty islámu. Praha: Vyšehrad, 2011.

- KÜNG, Hans a ESS, Josef. Křesťanství a islám: na cestě k dialogu. Praha: Vyšehrad, 1998.
- MARADA, Radim. Etnická různost a občanská jednota. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.
- MENDEL, Miloš, Bronislav OSTŘANSKÝ a Tomáš RATAJ. Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí. Praha: Academia, 2007.
- MIČKAL, Josef, ed. 50 let Všeobecné deklarace lidských práv: 10. 12. 1948: [sborník]. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1998.
- POTMĚŠIL, Jan. Šarī'a: úvod do islámského práva. Praha: Grada Publishing, 2012.
- RAMADANI, Zana. Zahalená hrozba: moc muslimských žen a hranice tolerance. Praha: Triton, 2018.
- RATZINGER, Joseph. Evropa: její základy dnes a zítra. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- REALE, Giovanni. Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.
- SACKS, Jonathan. Důstojnost v rozdílnosti: jak se vyhnout střetu civilizací. Praha: Triton, 2017.
- SALMAN, Harrie. Evropa v novém světle: Evropská kultura jako střed mezi Východem a Západem. Praha: Éós, 1994.
- WEIGEL, George. Katedrála a krychle: úvahy o evropské morálce. Praha: Občanský institut, 2005.
- #ZaIstanbul. Praha: Český svaz žen, 2017.

Odborné články

- Muzikář, Josef - Egypt a arabský nacionalismus: (příspěvek k vývoji politických názorů Gamál Abdannásira do rozpadu SAR). Josef Muzikář. In: Sborník historický / Praha: Historický ústav ČSAV Sv. 17, (1970), s. 173-198. [cit. 4. 1. 2019]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/issue/view/50>

Internetové zdroje – videa, webové stránky

- Člověk v tísni o.p.s. [online]. Praha: 2018 [cit. 13. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/migracni-statistiky-4518gp>
- Diplomatické fórum. In: Youtube [online]. 23. 3. 2016 [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wilGEayuAhk&t=511s>
- Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy. In: Youtube [online]. 14. 3. 2016 [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=ns_uFJc_aH0

Internetové zdroje - online články

- BURNELL, Paul. Shafiea Ahmed: Investigating honour crime. BBC NEWS [online]. Salford. 3. 8. 2012, [cit. 15. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/uk-england-merseyside-19016484>
- DEARDEN, Lizzie. German parliament votes in favour of partial burqa ban. The Independent. [online]. 28. 4. 2017, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/germany-burqa-ban-law-vote-favour-angela-merkel-islam-muslim-civil-servants-judges-military-a7706781.html>
- HOŠEK, Jiří. Němci řeší násilí proti muslimským ženám. Český rozhlas. [online]. 16. 1. 2018, [cit. 5. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/nemci-resi-nasili-proti-muslimskym-zenam--414951
- iDnes.cz. Unie odsoudila dětské sňatky. V Evropě se množí i kvůli migrantům. iDnes [online]. 4. 10. 2017, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/detske-snatky-unie-odsoudila.A171004_125503_zahranicni_ert
- Muslim teen banned from wearing face veil in school. The Local. [online]. 22. 8. 2016, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.thelocal.de/20160822/muslim-teen-banned-from-wearing-face-veil-in-school?fbclid=IwAR3AUSKtvQsZpv_mUetE82kV5n15PCEfLCFByc_OdQUA4qVjsrkMNkWgi7c
- POLOCHOVÁ, Iveta. V Evropě žije půl milionu žen, které podstoupily ženskou obřízku. iDnes [online]. 17. 8. 2014, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z:

https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/obrızka-mrzaci-i-zeny-v-evrope.A140811_2089477_zahranicni_zt

- SHARMAN, Jon. Norway's parliament votes to ban burqa in school and universities. TheIndependent. [online]. 7. 6. 2018, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.independent.co.uk/news/world/europe/norway-burqa-ban-schools-universities-parliament-vote-niqab-latest-a8387826.html?fbclid=IwAR0K-09ctDl_TR_Up_tBfsge_2JA7JjT_3c4OwM0Z01igdB5UOWw7Cl23d0
- SOMMERLAD, Joe. Which countries ban wearing niqabs and burgas in public?. The Independent. [online]. 8. 8. 2018, [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/niqab-burqa-bans-boris-johnson-islamophobia-row-muslims-europe-middle-east-a8481266.html>